

**Aanvraag Doelmatigheid
Nieuwe BA
Creative Writing
ArteEZ**

ArteEZ, Arnhem, 2010

Werkgroep bachelor Creative Writing

auteurs

Marcel de Groen, projectleider

Frank Tazelaar, directeur Literair Productiehuis Wintertuin

redactie

Bert van Beek, filosoof

Luc Corstens, onderwijskundig beleidsmedewerker

Monique Warnier, literair programmamaker

namens ArteEZ:

Willem Hillenius, voorzitter College van Bestuur

Inhoud

Overzicht bijlagen	3
Aanvrager	4
Inleiding	5
Aanleiding aanvraag nieuwe opleiding	7
1. Bijdrage aan de Nederlandse kennissamenleving	10
1.1 Ontwikkelingen in de literaire cultuur	10
1.1.a. van enkelvoudige naar meervoudige geletterdheid	10
1.1.b. ontwikkeling van e-cultuur en effect van e-cultuur op literatuur	12
1.1.c ontstaan van een middensegment in de keten van de literaire cultuur	15
1.1.d. talentontwikkeling onder druk	17
1.2 Inhoudelijke vormgeving opleiding	20
1.3 Bijdrage aan de behoefte van de Rijksoverheid	27
1.4 Kwantitatieve gegevens en relevante literatuur	29
2. Benutting bestaande capaciteit en infrastructuur.....	32
2.1 Unieke opleiding	33
2.2 Onderdeel van ArtEZ hogeschool voor de kunsten	37
2.2.a. Positionering.....	37
2.2.b. Kansen voor de opleiding.....	38
2.2.c. Kansen voor ArtEZ	39
2.3 Inbedding in (regionale) kennisinfrastructuur.....	41
2.3.a. Instroom	41
2.3.b. Banden met het nationale werkveld	42
2.3.c. Creative Writing in de regio Arnhem/Nijmegen.....	43
2.3.d. Concrete contacten voor opleidingsactiviteiten.....	44
Conclusie.....	45

Overzicht bijlagen

<u>No.</u>	<u>Titel</u>
1	B. Geurts van Kessel, F. Tazelaar, <i>Creative Writing</i> , 2008
2	Raad voor Cultuur, <i>Innoveren, participeren!</i> , 2007 letterenparagraaf
3	K. Hilberdink en S. Wagenaar (redactie), <i>Leescultuur onder vuur: Zes voordrachten over geletterdheid</i> . Amsterdam, 2006
4	R. Soetaert in: <i>De cultuur van het Lezen</i> , in opdracht van de Taalunie, 2006
5	Raad voor Cultuur, <i>Innoveren, participeren!</i> , 2007 e-cultuur paragraaf
6	Uitgangspunten van het Theaterverbond
7	Brief minister Plasterk aan de Tweede Kamer, 16 maart 2009
8	Brief Kunstconnectie aan minister Plasterk, 19 mei 2009
9	Strategische Beleidsplan ArtEZ 2006-2009
10	Onderwijs- en Examenreglement ArtEZ opleiding Creative Writing, 2010-2011, concept
11	<i>Kunstenaars in Nederland</i> , CBS 2007
12	<i>De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2012</i> , ROA, 2007
13	Fact sheets hbo-raad
14	Bureau Veldkamp, <i>Schrijfkosten van auteurs</i> , Vereniging voor Letterkundigen en stichting LIRA
15	<i>De relatie tussen literatuur lezen en creatief schrijven</i> Onderzoek Stichting Lezen
16	S. de Rooij, <i>Educatie met kwaliteit voor de schrijfwereld</i> , Kunstfactor, Utrecht 2007
17	Artikel Trouw Schrijversonderzoek, 2007
18	Brieven Bestuurlijk overleg
19	Financieel overzicht opleiding Creative Writing ArtEZ

Aanvrager

instelling	ArtEZ, hogeschool voor de kunsten
website	www.artez.nl
bezoekadres	Onderlangs 9 6812 CE Arnhem
postadres	Postbus 49 6800 AA Arnhem
telefoon	026-3535720
fax	026-3535637
bevoegd gezag	College van Bestuur ArtEZ hogeschool voor de kunsten: Willem Hillenius (voorzitter) Ger Strijker (lid)
secretaris	Laurien Timmermans
bezoekadres	Onderlangs 9, 6812 CE Arnhem
postadres	Postbus 49 6800 AA Arnhem
telefoon	026-3535601
e-mail	l.timmermans@artez.nl
auteurs	Frank Tazelaar, Marcel de Groen
contactpersoon	Marcel de Groen, projectleider Creative Writing
telefoon	06-25205292
e-mailadres	marceldegroen@planet.nl

Inleiding

Dit doelmatigheidsonderzoek maakt inzichtelijk op welke wijze de bacheloropleiding Creative Writing voldoet aan de doelmatigheidscriteria die de overheid heeft vastgelegd in de Beleidsregel doelmatigheid hoger onderwijs. [1] Het voornemen moet voldoen aan één van de daarin genoemde voorwaarden a., b. en c. en tevens aan de beide voorwaarden d. en e.

De plannen voor de nieuwe bacheloropleiding Creative Writing blijken te voldoen aan de volgende voorwaarden:

- a. De opleiding draagt aantoonbaar bij aan de verdere ontwikkeling van de Nederlandse kennissamenleving doordat de opleiding tegemoet komt aan een door de minister erkende behoefte aan nieuwe beroepen of aan door de minister noodzakelijk geachte nieuwe ontwikkelingen, waaronder wetenschappelijke ontwikkelingen in innovatieve sectoren.
- b. De opleiding draagt aantoonbaar bij aan een andere dan onder a. genoemde en door de minister erkende behoefte op terreinen, waardoor de Rijksoverheid een bijzondere verantwoordelijkheid op stelselniveau draagt.
- d. Het realiseren van de opleiding leidt naar de mening van de minister op langere termijn niet tot substantieel nadelige effecten voor de benutting van bestaande capaciteit en infrastructuur, waaronder tevens moet worden begrepen het aanbod van vergelijkbaar geaccrediteerd, niet-bekostigd onderwijs, dat de student onder vergelijkbare condities kan volgen als het onderwijs van een bekostigde opleiding.
- e. De inbedding van de opleiding in de (regionale) kennisinfrastructuur is in voldoende mate verzekerd.

Dit document bevat de argumenten en bewijzen voor deze claims, als volgt verdeeld:

Hoofdstuk 1 voorwaarden a. en b.

Hoofdstuk 2 voorwaarden d. en e.

Om het draagvlak voor deze nieuwe opleiding te onderzoeken heeft ArtEZ Literair Productiehuis Wintertuin verzocht een vooronderzoek uit te voeren naar de mogelijkheid voor de vestiging van een opleiding schrijven aan de ArtEZ hogeschool voor de kunsten. Dit onderzoek bestond uit een inventarisatie van het bestaande aanbod van schrijfcursussen; uit literatuuronderzoek, uit interviews met professionals en expertbijeenkomsten met betrokkenen uit het literaire en literair-didactische veld. Het onderzoek was in eerste instantie gericht op de inventarisatie van het draagvlak voor een dergelijke opleiding, binnen de veranderende context van theorievorming over schrijven en schrijfdidactiek, en binnen de ontwikkelingen in de huidige literaire cultuur.

---

[1] Beleidsregel van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 17 juni 2009, nr. HO&S/BS/2009/118878, houdende beleidsregels inzake de doelmatigheid van het hoger onderwijs (Beleidsregel doelmatigheid hoger onderwijs 2009).

Naast het oordeel van betrokkenen uit de literaire wereld (schrijvers, redacteurs, uitgevers, docenten en critici) over de mogelijkheid van een voltijd schrijfopleiding, is de aanwezigheid en de grootte van de vraag in het professionele veld naar een zelfstandige kunstvakopleiding Creative Writing onderzocht. Ook de behoefte in termen van markt – of arbeidsperspectief van de afgestudeerde student kwam aan bod.

Tot slot is het onderzoek ingegaan op de inhoudelijke visie en de formele vorm van de opleiding. Aan de hand van enquêtering in het werkveld is gekeken naar de positionering van de opleiding: in het spectrum van het bestaande, overigens minimale, hbo-aanbod aan opleidingen die verband houden met schrijven en binnen het aanbod en het profiel van ArtEZ. Uit dit deel van het onderzoek is er een omschrijving ontstaan over de inhoud van de opleiding op hoofdlijnen, inclusief aan te bieden vakken, mogelijke docenten, competenties en eindtermen.

De resultaten van dit onderzoek, samengevat in de schriftelijke rapportage *Creative Writing, opleiding schrijven aan ArtEZ; onderzoek en aanbeveling* is het startpunt voor deze aanvraag doelmatigheid. [2]

Overeenkomstig de nieuwe regels van het ministerie vraagt ArtEZ eerst de doelmatigheid aan alvorens de toets nieuwe opleidingen aan te vragen bij de NVAO.

---

[2] B. Geurts van Kessel, F. Tazelaar, *Creative Writing*: 2008. Zie bijlage 1.

Aanleiding aanvraag nieuwe opleiding

ArtEZ, hogeschool voor de kunsten, constateert dat er in Nederland geen erkende voltijds bachelor kunstopleiding Creative Writing wordt aangeboden, terwijl de ontwikkelingen en veranderingen in de kunsten en in het literaire veld voldoende aanleiding geven om een dergelijke opleiding te ontwikkelen en aan te bieden.

De term Creative Writing wordt internationaal gebruikt, en is een contemporaine, procesgeoriënteerde aanduiding voor hetgeen traditioneel literatuur werd genoemd, inclusief de variëteit aan literaire genres en publicatievormen. Onder de term Creative Writing wordt het schrijven van fictie, poëzie of literaire non-fictie verstaan, dat buiten het terrein van de journalistieke, academische of technische vormen van literatuur valt. Creative Writing omvat een brede groep van literaire genres en publicatievormen: van romans en literaire thrillers tot graphic novels, essays en literaire blogs, van documentaires en verhalen tot gedichten. Het schrijven voor beeld en podium, zoals scripts, screenplays en toneelwerken hebben veelal afzonderlijke studieprogramma's. [3]

ArtEZ kiest voor deze term en definitie van Creative Writing (en niet voor bijvoorbeeld een bachelor 'literair schrijven') op basis van relevante ontwikkelingen in de kunsten en binnen het literaire veld. Deze ontwikkelingen en de effecten hiervan staan uitgebreid beschreven in hoofdstuk 1.1 en sluiten aan bij signaleringen van de Raad voor Cultuur in *Innoveren, participeren!* en van het Ministerie van OCW in *Kunst van leven*, te weten:

- een verschuiving van leescultuur naar literaire cultuur: enkelvoudige geletterdheid, gericht op het lezen van boeken, wordt vervangen door een meervoudige geletterdheid. Deze meervoudige geletterdheid wordt beïnvloed door drie processen: globalisering, digitalisering en medialisering. [4]
- concernvorming in de uitgeverwereld waardoor de redactionele begeleiding van jonge schrijvers onder druk is komen te staan. Zowel de tijd voor 'rijping' van startende auteurs, als de ruimte voor begeleiding door de uitgever is afgenomen.

ArtEZ is van mening dat het kunstvakonderwijs de taak heeft antwoorden te formuleren op de vragen omtrent kunst die maatschappelijke veranderingen en behoeftes oproepen.

---

[3]- A. Steele (editer), Gotham Writers Workshop; *Writing Fiction, The practical guide from New York's acclaimed creative writing school*, Bloomsbury, New York and London, 1983.

- P. Engle, "The Writer and the Place." In *A Community of Writers: Paul Engle and the Iowa Writers' Workshop*, edited by Robert Dana, 2 (Iowa City: University of Iowa Press, 1999).

[4] Medialisering: het proces waarin media alomtegenwoordig en met elkaar verknoopt raken. Media zijn daarbij het doorgeeffluik van informatie, kennis en ervaring. (*Cultuur van het Lezen*, Taalunie, 2006)

In de literaire cultuur, en in de keten van de letterendiscipline (van talentontwikkeling tot professionele productie, distributie en afname), zijn ontwikkelingen gaande die de vraag naar het aanbod van een gedegen opleiding schrijven doen ontstaan (zie § 1.1.a en b.). ArtEZ signaleert een duidelijke behoefte aan deze vorm van voorbereiding op een professionele beroepsuitoefening. De huidige, sterk gemedialiseerde maatschappij en veranderende literaire cultuur, waar sprake is van een ontwikkeling van enkelvoudige naar meervoudige geletterdheid, vraagt om hierop voorbereide en opgeleide schrijvers (zie § 1.1.d.).

De behoefte binnen het professionele werkveld aan een dergelijke opleiding wordt gesignaleerd in het onderzoek *Creative Writing* van Literair Productiehuis Wintertuin. In dit onderzoek komt naar voren dat er binnen het professionele werkveld (van schrijvers, hoogleraren letterkunde, literatuurcritici en uitgevers) in Nederland sprake is van een verandering in het denken over schrijfopleidingen. Deze verandering loopt parallel aan de ontwikkelingen in de praktijk van de literaire cultuur en met de veranderde status van het begrip geletterdheid. In navolging van de ons omringende landen en de Angelsaksische wereld wordt literatuur steeds meer gezien als een kunstdiscipline volgens de professionele praktijk in de overige scheppende kunsten, waarin behoefte is aan opleiding. De mythe van het gegeven schrijverschap - men kan geen schrijver worden, omdat men schrijver is - doet steeds minder opgeld.

In het hoofdstuk Letteren van het advies *Innoveren, participeren!* (2007)[5] signaleert de Raad voor Cultuur “[dat] de aansluiting tussen kunstvakonderwijs en beroepspraktijk in de letteren nog weinig ontwikkeld [is]. Veel auteurs zijn autodidact. Voor mensen die willen leren schrijven bestaan er diverse schrijfopleidingen, zowel commerciële als niet commerciële. Deze opleidingen zijn echter niet professioneel, in de zin dat er geen standaarden voor kwaliteitscriteria bestaan. De meeste richten zich voornamelijk op het praktische aspect van het schrijven en niet op de groei van de kunstenaar, op het abstracte denk- en maakvermogen.”

De behoefte aan een professionele schrijfopleiding en het veranderende denken hierover, worden met name zichtbaar in de voorzichtige stappen die een aantal opleidingsinstituten de voorbije jaren zetten:

- Er zijn vier differentiaties bij bacheloropleidingen in het kunstvakonderwijs gericht op het schrijven. De Rietveldacademie in Amsterdam heeft binnen het croho van haar autonoom beeldende opleiding een differentiatie Beeld en Taal; De HKU in Utrecht binnen het croho van de theateropleiding een differentiatie Writing for Performance; de Film en Televisieacademie binnen het croho van de filmopleiding in Amsterdam een differentiatie Scenarioschrijven, en het Bingerinstituut in Amsterdam biedt een differentiatie Script Development.
- Er zijn vijf bacheloropleidingen Journalistiek verbonden aan hogescholen in Ede, Rotterdam, Utrecht, Tilburg en Zwolle.

---

[5] Raad voor Cultuur, *Innoveren, participeren!*, letterenparagraaf. Zie bijlage 2.

- Er is sprake van een gastschrijverprogramma op de TU Delft, de Erasmus Universiteit Rotterdam en Rijksuniversiteit Groningen.
- Hoogleraar Moderne Taal en Letterkunde prof. Geert Buelens ontwikkelt een leerstoel 'schrijven voor non-fictie' die zich met name zal richten op de ontwikkelingen in het schrijven van wetenschappelijke teksten, aan de Universiteit Utrecht.
- Er zijn diverse particuliere opleidingen zoals De Schrijversvakschool, die meerjarige, niet geaccrediteerde opleidingen aanbiedt.
- Er zijn diverse minoren schrijven op hbo en universitair niveau.

Ondanks deze interessante ontwikkelingen wordt er momenteel geen erkende en geaccrediteerde schrijfopleiding in het kunstonderwijs aangeboden. Op basis van bovengenoemde constatering en ontwikkelingen concludeert ArtEZ dat de tijd rijp is voor een bachelor opleiding Creative Writing in het Kunstvakonderwijs. Deze opleiding moet gericht zijn op het afleveren van startbekwame schrijvers die als kunstenaar zijn opgeleid in het schrijven van fictie en literaire non-fictie en met deze vaardigheden een gespecialiseerde of gemengde beroepspraktijk kunnen gaan uitoefenen.

Ter voorbereiding van deze aanvraag heeft ArtEZ een projectgroep en een werkveldcommissie samengesteld. De projectgroep bestaat uit:

- Bert van Beek, filosoof
- Luc Corstens, onderwijskundig beleidsmedewerker ArtEZ
- Marcel de Groen, extern projectleider
- Erik Lindner, dichter, recensent, publicist, docent schrijven
- Frank Tazelaar, directeur Literair Productiehuis Wintertuin
- Thomas Verbogt, schrijver publicist, docent schrijven
- Monique Warnier, kunsthistorica en programmamaker

De werkveldcommissie bestaat uit:

- Gerlien van Dalen, directeur Stichting Lezen
- Lisa Kuitert, hoogleraar boekwetenschap UvA
- Paul Sars, hoogleraar/decaan letterenfaculteit Radboud Universiteit Nijmegen
- Paul Sebes, literair agent
- Annemieke Gerrist, schrijver en beeldend kunstenaar, alumna opleiding Beeld en Taal
- Jasper Henderson, redacteur en uitgever
- Michael Vandebril, redacteur Letterenhuis Antwerpen

ArtEZ heeft als een van de grootste kunsthogescholen in Nederland de expertise en voorzieningen in huis om deze opleiding vorm te geven en daarbij direct een omgeving en netwerk aan te bieden waarin de interdisciplinaire meervoudige geletterdheid vorm krijgt. Dit is een meerwaarde voor het literaire veld en voor de algehele interdisciplinaire ontwikkeling in de kunsten.

1. Bijdrage aan de Nederlandse kennissamenleving

1.1 Ontwikkelingen in de kunsten en het literaire veld

De volgende relevante ontwikkelingen (en de effecten daarvan), worden gesignaleerd:

— Er is een ontwikkeling gaande van leescultuur naar literaire cultuur [6], waarbij er naast de enkelvoudige geletterdheid, gericht op het lezen van boeken, ook een meervoudige geletterdheid ontstaat. Deze meervoudige geletterdheid wordt beïnvloed door drie veranderingen: globalisering, digitalisering en medialisering. Als effect hiervan is in de literaire praktijk een middensegment van instellingen en initiatieven ontstaan dat vernieuwende, interdisciplinaire literaire producties ontwikkelt en uitvoert; talentontwikkeling en begeleiding verzorgt; en dat nieuw werk genereert middels de combinatie van schrijf- en productieopdrachten. In dit middensegment is grote behoefte aan literair denkende en geschoolde, meervoudig geletterde medewerkers.

— Schaalgrootte en rol van de uitgeverij zijn in de voorbije decennia sterk veranderd. De redactionele begeleiding van jonge schrijvers is daarmee, ondanks grote inspanningen van redacteurs, onder druk komen staan. Zowel de tijd voor 'rijping' van startende auteurs, als de ruimte voor begeleiding door de uitgever is sterk afgenomen. Als effect hiervan is het natuurlijke voorland van de literaire beroepspraktijk, het aan de uitgeverij gelieerde literaire tijdschrift, met haar functie in de scholing en ontwikkeling van de beginnende schrijver, nagenoeg verdwenen.

Deze ontwikkelingen en de effecten daarvan worden mede gesignaleerd door de Raad voor Cultuur in haar advies *Innoveren, participeren!* en door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in *Kunst van leven*, hoofdlijnen cultuurbeleid 2007.

1.1. a. van enkelvoudige naar meervoudige geletterdheid

Voor we ingaan op de aard en de effecten van de verschuiving van leescultuur naar literaire cultuur en de daarmee samenhangende verschuiving van enkelvoudige naar meervoudige geletterdheid, moet het volgende worden vastgesteld. Het tempo waarop de ontwikkelingen in het literaire veld zich voltrekken, is aanzienlijk groter dan de vaart waarmee de veranderingen in het traditionele literaire veld, dat voornamelijk gericht is op enkelvoudige (boeken)geletterdheid, worden erkend en doorzien. "De weerstand van de traditie is hier, met uitzondering misschien van

---

[6] K. Hilberdink en S. Wagenaar (redactie). *Leescultuur onder vuur: Zes voordrachten over geletterdheid*. Door Marita Mathijssen, Adriana G. Bus, Frans-Willem Korsten, Marc Verboord, Christophe de Voogd en Thomas Vaessens, onder redactie van Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Amsterdam, 2006. Zie bijlage 3

de danskunst, het sterkst”, schreef Paul Rodenko ruim een halve eeuw geleden in het voorwoord van *Nieuwe Griffels, Schone Leien* over de acceptatie van nieuwe ontwikkelingen in de literatuur. Dit lijkt ook vandaag nog te gelden met de daarbij behorende polemiek.

Maar zoals de danskunst, sinds Rodenko’s opmerking, beïnvloed door de beeldende kunst, de nieuwe muziek en de popcultuur ontegenzeggelijk is geëvolueerd, zo wordt de huidige literaire cultuur de laatste decennia steeds meer en ingrijpender gevormd door haar veranderende culturele omgeving. Evenals het huidige theater, de muziekcultuur, de vormgeving en de beeldende kunsten, is de literaire cultuur meer en meer een mengcultuur, die beïnvloed wordt door andere kunstvormen en waarin auteurs de samenwerking met makers uit andere disciplines opzoeken.

“Vooral dat laatste”, schrijft Thomas Vaessens, hoogleraar Moderne Taal en Letterkunde aan de UvA, “de steeds gewoner wordende samenwerking van schrijvers met verwante kunstenaars uit andere disciplines, draagt ertoe bij dat het besef begint door te dringen dat het vervagen van de traditionele grenzen tussen vormen, genres en circuits ook winst oplevert; dat er op grote schaal allianties zijn ontstaan die in het relatief overzichtelijke literaire landschap van weleer niet alledaags waren en die in de *mainstream* literatuurbeschuwing weinig aandacht kregen.

[...] Jongere auteurs *willen* zich niet meer exclusief in de literaire genealogie van voorgangers plaatsen (zij lijken vaak meer geïnteresseerd in wat ze van kunstenaars uit andere disciplines kunnen leren) en misschien *kunnen* zij het ook niet meer (zij hebben op school nauwelijks literatuuronderwijs gehad en ook buiten school was het aanbod van culturele impulsen zo divers dat hun geletterdheid nog maar zeer ten dele strikt literair is). Hetzelfde geldt voor jongere lezers (zij *willen* als consumenten van een interdisciplinaire cultuur de literatuur niet meer tot de klassieke vormen beperkt zien en zij *kunnen* de vernuftige literaire verwijzingen, die de moderne literaire cultuur zo kenmerken, niet meer herkennen).

Wat we dus in de literaire cultuur van vandaag zien, is een tendens van verkaveling waarbij de grenzen van wat literatuur is, opgerekt worden.” [7]

Uitingen van deze ontwikkeling van het oprekken van de grenzen van het literatuurbegrip, zien we bijvoorbeeld in het recente aanbod van geanimeerde poëzie op het internet, de cross-overs tussen popmuziek en performing poetry, de vlucht die de graphic novel neemt en het ontstaan van blackout poetry. Ook het uitgroeien van literaire manifestaties tot meer multidisciplinaire presentatievormen past in die ontwikkeling, maar geen van deze voorbeelden is er de eindfase van. De literaire cultuur bevindt zich midden in een tendens. De jongere generaties zijn niet anders gewend dan dat kunst steeds verder interdisciplinair wordt - van de hoogstaande animaties

---

[7] T. Vaessens in *De Groene Amsterdammer Literatuur*, nr. 1, 2005, p.32-37.

(Zie ook: *Leescultuur onder vuur*, Thomas Vaessens e.a., Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Amsterdam, 2006). Zie bijlage 3.

op MTV tot de programmering op de grote culturele festivals als Oerol en Lowlands; op tv, op het internet, in het theater en in de moderne popzalen: overal geldt dat de vormen, genres, disciplines en soorten zich mengen.

Voor de literatuur heeft dit een verregaand gevolg: de enkelvoudige geletterdheid, gericht op het lezen van boeken, wordt vervangen door 'meervoudige geletterdheid'.

Meervoudige geletterdheid (vaak wordt ook de Engelse term *multiliteracies* gebruikt) wordt in ons taalgebied onder meer onderzocht door prof. Ronald Soetaert, hoogleraar aan de Universiteit Gent. Zijn onderzoek- en onderwijsdomeinen omvatten onder andere (multi)literacies, cultuur & educatie en digitale geletterdheden.

Soetaert beschrijft het begrip 'meervoudige geletterdheid' als het tegendeel van het ideaal van de back-to-basics beweging die alleen gericht is op leesbevordering en een enkelvoudige (boeken) geletterdheid:

“Een veelheid aan discoursen – beïnvloed door globalisering, digitalisering en medialisering – staat centraal. Globalisering zorgt ervoor dat we geconfronteerd worden met meerdere talen, teksten en verhalen. Digitalisering zorgt voor een variëteit aan media – woord, beeld, klank – die ons via één drager bereiken en aan elkaar gerelateerd worden. De medialisering maakt dat de realiteit opgedeeld is in lifestyles, subculturen, hybride culturen, multimodaliteiten enz. We hebben vandaag de dag multigeletterdheden nodig om betekenis te geven aan de drie terreinen van ons bestaan, die grondig aan het veranderen zijn: het werk, het publieke leven en het privéleven. De rode draad binnen deze veranderingen is het toenemende belang van diversiteit en de verschillen waarover moet worden onderhandeld.” [8]

1.1.b. ontwikkeling van e-cultuur

Het effect van deze veranderingen op het geheel van de cultuurpraktijk is ingrijpend.

“Ontwikkelingen in de samenleving, de technologie en de media hebben een ingrijpend, veelomvattend en zichzelf versterkend maatschappelijk proces op gang gebracht, waardoor we bijna ongemerkt in een andere wereld zijn beland,” schrijft de Raad voor Cultuur. [9] “Met name de ontwikkeling van informatie- en communicatietechnologie heeft grote invloed op cultuur en media. We kunnen ons niet langer beperken tot de opvatting dat we deze nieuwe verworvenheden in de oude context moeten toepassen. Onder invloed van digitalisering verandert de manier waarop we cultuur maken, verspreiden, bewaren en eraan deelnemen. Dat is niet alleen het geval bij cultuuruitingen van digitale herkomst. Ook voor alle andere cultuurpraktijken geldt dat in de veranderde samenleving digitalisering en medialisering in belangrijke mate de context bepalen waarbinnen die praktijken vorm en betekenis krijgen.”

---

[8] R. Soetaert in: *De cultuur van het Lezen* in opdracht van Taalunie 2006. Zie bijlage 4.

[9] Raad voor Cultuur, *Innoveren, participeren!* 2007: e-cultuur paragraaf. Zie bijlage 5.

De veranderende manier waarop we cultuur maken, verspreiden, bewaren en eraan deelnemen staat onmiskenbaar onder invloed van de voortschrijdende vernieuwingen in de informatie- en communicatietechnologie. De impact van deze veranderingen wordt wel vergeleken met de uitvinding van de boekdrukkunst. Die uitvinding was niet alleen van beslissende betekenis voor de verspreiding en toegankelijkheid van kennis en cultuur, maar ook voor de ontwikkeling ervan.

Kenmerkend voor de ontwikkeling van een nieuwe techniek of van een nieuw medium, is dat het eerst wordt ingezet binnen de bestaande vormen, om het gebruik ervan sneller en efficiënter te laten verlopen. Pas daarna wordt duidelijk welke vernieuwing het nieuwe medium werkelijk met zich brengt. Zo zagen de eerste films eruit als gefilmd theater en de filmzalen als theaters. Nadien heeft men de eigen expressieve kracht van het medium film ontdekt, er specifieke ruimtes voor gebouwd en er een eigen distributiesysteem en economisch model voor ontwikkeld.

Deze beweging gaat ook op voor de impact van de informatie- en communicatietechnologie:

“Er bestaat vandaag een nieuwe netwerkruimte waarin de dialoogcultuur groeit. Die wordt gekenmerkt door een horizontaal en globaal karakter en stimuleert crossdisciplinaire samenwerking, gedecentraliseerde productieprocessen, zelforganisatie en een actieve participatie. In die netwerkruimte wordt culturele inhoud of content meer en meer digitaal aangeboden en zien we nieuwe spelers opduiken. We omschrijven de veranderingen die zich onder invloed van de informatie- en communicatietechnologie voordoen in het domein cultuur als ‘e-cultuur’: e-cultuur staat voor een nieuw cultureel paradigma dat nog volop in ontwikkeling is.”[10]

effect van e-cultuur op literatuur

Voor de literatuur en het literaire bedrijf heeft e-cultuur ingrijpende gevolgen. Geletterdheid behelst vandaag de dag meer dan de vaardigheid te kunnen lezen en schrijven. E-cultuur vraagt zowel technische vaardigheden in de omgang met digitale media, als competenties die nodig zijn om in een netwerk omgeving om te gaan met culturele diversiteit, participatieve media en het leggen van relaties. Dit geldt zowel voor gebruikers als voor schrijvers. De ontwikkelingen op het gebied van nieuwe media leiden tot een tendens van verschriftelijking van de huidige maatschappij en tot een verdergaande versmelting van de scheidslijn tussen wat van oudsher hoge en lage cultuur werd genoemd. [11]

Deze veranderingen hebben gevolgen voor zowel gebruikers als voor schrijvers.

Gebruikers moeten vaardig zijn om betekenis te kunnen geven. (Denk hierbij aan het kunnen zoeken in een grote hoeveelheid beschikbaar materiaal en het kunnen lezen, interpreteren en waarderen van tekst, beeld en multimedia van verschillende herkomst in een rijke context.) Ook

---

[10] D. de Wit, D. Esmans: *e-cultuur. Bouwstenen voor praktijk en beleid*. Samengesteld en geschreven in opdracht van het Vlaamse Ministerie van Cultuur, uitgever Acco, Brussel, 2006

11 Zie Boekman 65, Boekmanstichting, studiecentrum voor kunst, cultuur en beleid, Amsterdam 2005

vaardigheden die de gebruiker in staat stellen om content in verschillende typen media te leren lezen en begrijpen, zijn noodzakelijk.

Voor de makers van literaire producten ontstaat er een nieuwe dynamiek, zowel in het vervaardigen, als in het aanbieden en distribueren: content, schrijvers, organisaties, afnemers en gebruikers komen in een netwerkverband te staan, verschillende disciplines verkeren gelijktijdig in dezelfde ruimte, en media worden door en naast elkaar gebruikt. Meer en meer dienen schrijvers over kennis van verschillende media te beschikken, en overzicht op het gebruikersgedrag. Daarnaast veronderstelt het actief omgaan met inhoud, media en andere gebruikers, vaardigheden als attenderen en doorverwijzen. Dit zijn nieuwe literair-artistieke competenties, die het traditionele domein van het autonome werk te buiten gaan. Wie in het literaire veld binnen de e-cultuur wil creëren en delen, heeft naast de technische know-how, ook competenties nodig op het vlak van modereren en samenwerken. Het ontwikkelen van een eigen visie, stem en praktijk in deze complexe, meerduidige en pluralistische omgeving is naar onze mening gebaat bij een gedegen voorbereiding op de beroepspraktijk, in de vorm van een opleiding Creative Writing, die goed aansluit op de diverse culturele praktijk:

"De overgang van een enkelvoudig naar een meervoudig perspectief op geletterdheid is een vraag die zich aandient voor het onderwijs. Ook culturele actoren kunnen een bijdrage leveren aan deze nieuwe vorm van geletterdheid." [12]

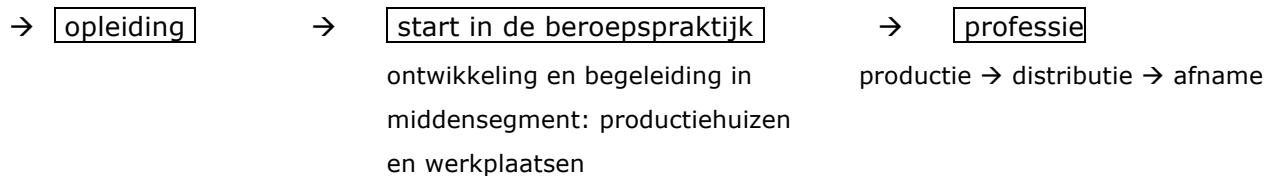
Deze ontwikkeling van enkelvoudige naar meervoudige geletterdheid is de grondslag van de keuze voor de term en bijbehorende definitie van Creative Writing, zoals beschreven in de hiervoor opgenomen *aanleiding*. In de komende paragrafen zetten wij deze ontwikkelingen en de effecten daarvan verder uiteen.

---

[12] R. Soetaert in: *De cultuur van het Lezen* in opdracht van Taalunie 2006. Zie bijlage 4.

1.1.c. er is in de literaire wereld een nieuw middensegment ontstaan met een grote behoefte aan startbekwame schrijvers en multigeletterde medewerkers

Wanneer we als uitgangspunt de professionele praktijk in de overige kunstdisciplines nemen, zien we dat daar veelal deze keten wordt gevolgd:

Met name in de podiumkunsten, maar ook in de film en de beeldende kunsten, is deze keten te volgen vanaf de academies (of hogescholen voor de kunsten), via de theater- en filmproductiehuisen, de dans- en beeldende kunstwerkplaatsen, naar de praktijk van de productie door gezelschappen, onafhankelijke makers en producenten - via de distributie in de theaters, festivals, tentoonstellingen en musea - tot de uiteindelijke afname door bezoekers, kijkers en kopers.

Een belangrijk kenmerk van die keten is de onderlinge samenhang: verandering in één van de schakels, heeft effect op de hele keten.

Een mooi voorbeeld van zo'n effect is het ontstaan van de pop-productiehuisen, als reactie op het initiatief van een aantal conservatoria, nu circa tien jaar geleden, om een popopleiding te beginnen. Inmiddels spelen deze pop-productiehuisen, als MuziekLab Brabant en Popproductiehuis ON, een niet meer weg te denken rol in het geheel van de Nederlandse popmuziekcultuur. Door het ontstaan van een interdisciplinaire ontwikkeling in één keten, het middensegment van de popcultuur, is de beroepspraktijk van de Nederlandse popmuziek ingrijpend veranderd en verbreed.

In de praktijk van de literaire cultuur ontstaat een vergelijkbare keten, die langzaam meer gestalte krijgt nu de tweede schakel in de keten, het middensegment, ook in Nederland ontstaat.

De letterendisdiscipline kenmerkte zich tot voor kort als de enige kunstdiscipline waarin de beroepspraktijk alléén professioneel georganiseerd en ondersteund werd in het laatste deel van de keten: productie-distributie-afname (middels het beurzen- en prijzensysteem wordt de productie ondersteund; en al wordt het vervolg veelal aan de markt gelaten (middels subsidies, promotionele ondersteuning, de vaste boekenprijs en de leesbevordering), behoort ook de distributie en afname tot de bestuursverantwoordelijkheid).

De tweede schakel, die van het middensegment tussen beginnend kunstenaarschap en professie, is met de opname in de Basis Infrastructuur van twee literaire ontwikkelinstellingen (Passionate/Bulkboek en Literair Productiehuis Wintertuin), met ingang van 2009 eveneens een onderdeel van het nationale letterenbeleid geworden.

Literaire productiehuizen zijn een nieuw verschijnsel in de letteren. Ze zijn gedurende de laatste tien jaren ontstaan uit interdisciplinaire literaire manifestaties en literaire initiatieven van met name jonge schrijvers en dichters. De behoefte aan initiatieven die mengvormen en nieuwe literaire uitingen produceren, komt tot uitdrukking in het grote bereik van de ontwikkelde producten. Deze ontwikkeling heeft geleid tot aanpassing van het letterenbeleid van de rijksoverheid: in het advies van de Raad voor Cultuur en in de ministeriële regeling van de Basis Infrastructuur is ruimte gemaakt voor ontwikkelinstellingen in de letteren. Het middensegment van deze instellingen vervult een ontwikkelfunctie binnen de discipline die aansluit bij de verschuiving van enkelvoudige naar meervoudige geletterdheid. [13]

Tot de taakstelling binnen deze ministeriële regeling behoort het initiëren en ondersteunen van experiment; het begeleiden van de start in de beroepspraktijk en van nieuwe literaire initiatieven; het genereren van nieuw werk middels de combinatie van schrijf- en productieopdrachten; het presenteren van talent aan nieuwe publieksgroepen; het samenbrengen van jonge makers en culturele instellingen; en het bedenken en uitvoeren van vernieuwende, interdisciplinaire producties. De doelstelling van deze activiteiten is het stimuleren van de vitaliteit en van het aanzien van het literaire aandeel in de hedendaagse cultuurbeleving, waar literatuur steeds meer een mogelijke optie uit vele is geworden. [14]

De eerste schakel in de keten van de letterendiscipline, in de vorm van een volwaardige opleiding, is in Nederland nog niet tot de ontwikkeling gekomen die het veld behoeft. ArtEZ is gezien de hiervoor geschetste ontwikkelingen van mening dat de huidige letterendiscipline, ook in didactische termen, een volwaardige keten moet vormen.

Talentontwikkeling is een verantwoordelijkheid van de hele keten. De eerste schakel daarin, is een opleiding Creative Writing waar startbekwame schrijvers en multigeletterde makers van literaire producten worden opgeleid met als doel een professionele beroepspraktijk op te bouwen in een van de vervolgschakels in de keten van de literaire cultuur. [15]

---

[13] Basisinfrastructuur 1.0, Raad voor Cultuur 2007. *Kunst van leven*, OCW 2008.

[14] G. J. Dorleijn en K. van Rees (red.), *De productie van literatuur. Het literaire veld in Nederland 1800-2000*, Van Tilt, 2006: "Waar literatuur voor oudere generaties Nederlanders van uiteenlopende rangen en standen tot de meest vooraanstaande cultuurvormen behoorde, is zij voor de leden van jongere generaties, inclusief de hogere statusgroepen, steeds meer een mogelijke optie uit vele geworden."

[15] Deze ontwikkeling, van gezamenlijke verantwoordelijkheden binnen de keten is ook zichtbaar in de theaterdiscipline. Zie bijlage 6 met de uitgangspunten van het TheaterVerbond.

1.1.d. de begeleiding van jonge schrijvers is onder druk komen te staan en het literaire tijdschrift met haar functie in de scholing en ontwikkeling voor de beginnende schrijver is verdwenen

Als gezegd, stelt ArtEZ dat talentontwikkeling een verantwoordelijkheid is van de hele keten. Het toenemende rendementgerichte marktdenken in het literaire veld echter, zet deze verantwoordelijkheid onder grote druk, ondanks de inspanningen die uitgevers en redacteuren leveren voor beginnende literaire schrijvers. De Raad voor Cultuur constateert in haar advies *Innoveren, participeren!*, dat een kleine groep bestsellers een steeds groter deel van de omzet voor zijn rekening neemt: "De vijftien procent bestverkochte boeken maakt vijftientachtig procent van de omzet uit. Daarbij komt dat een groot deel van de bestsellers typische mass-market-titels zijn. Het literaire boek bereikt het grote publiek moeilijker. Deze ontwikkelingen hebben er in het boekenbedrijf toe geleid dat uitgeverijen en boekhandels meer tegenover elkaar zijn komen te staan. De boekhandels en met name de grote inkoopcombinaties ontwikkelen meer macht in relatie tot de uitgeverijen. Mede onder invloed van concernvorming neemt het rendementsdenken toe, wat ten koste gaat van de zogenoemde interne subsidiëring, van literair-inhoudelijke redactionele begeleiding van auteurs, en van het uitgeven van auteurs met een klein lezerspubliek. De redacteuren richten hun werkzaamheden meer op de marketingtechnische begeleiding van auteurs ('auteursmarketing') dan op de literair-inhoudelijke begeleiding van hun werk."

Verder kan worden gesteld dat de laatste vijftien jaar de 'omloopsnelheid' van het boek, de tijd tussen uitgave en verdwijning uit de boekhandel naar ramsj of papierversnipperaars, sterk is vergroot. Een veel betreurd effect van deze ontwikkeling, naast het tekort aan tijd bij de uitgeverij voor het (zorgvuldig) begeleiden van nieuw talent, is de tijd waarin jonge auteurs een plaats in de literaire wereld kunnen verwerven. In de essaybundel *Zij zijn niet van Jeremia* van schrijver en uitgever Marc Kregting wordt deze verandering als een grote achteruitgang beschreven: "Er verschijnen tegenwoordig dermate veel titels, dat een groot deel niet eens kan worden opgemerkt. Door zogeheten opschoningacties, voorbij het vagevuur van de ramsj, verdwijnen ze dan ook na een minimale termijn. Die maalstroom bevestigt op cynische wijze de idee van de cultuurgeschiedenis als survival of the fittest." [16]

In zijn artikel "De boekenberg bestaat niet" van schrijver en uitgever Victor Schiferli, gepubliceerd in *Vrij Nederland* 8 maart 2008 valt te lezen: "Vroeger was een uitgever een man van stand die een goed glas dronk met zijn auteurs en af en toe een meewarige blik liet rusten op een oude, onbetaalde factuur; tegenwoordig heeft hij of zij taken als het 'realiseren van uitgeefconcepten' en het 'aanboren van nieuwe marktsegmenten'. Hij spreekt niet van oeuvres, maar van omzetdoelen." Laurens van Krevelen, voorzitter van de Dr. P.A. Tielestichting voor boekwetenschap, merkt in hetzelfde artikel op:

---

[16] M. Kregting, *Zij zijn niet van Jeremia*. Van Tilt, Nijmegen 2004

‘Die drastische verzakelijking zowel bij de uitgeverij als de boekhandel, waarbij alleen nog aandacht lijkt te zijn voor de sellers, de big business, dreigt het literaire publiek en ook de auteurs van zich te vervreemden.’

De lacune die onder invloed van deze verzakelijking ontstaat, uit zich in een structureel tekort aan voorbereiding en begeleiding van jonge auteurs. In de huidige situatie, waarin deze autodidactische makers in een markt opereren die voor rijping en ontwikkeling weinig tijd biedt, is de voorbereiding van een professionele opleiding met een sterk ontwikkeld netwerk in de breedte van de literaire cultuur en de kunsten, zoals ArteEZ die biedt, meer dan ooit noodzakelijk.

In dit verband signaleert ArteEZ dat de literaire tijdschriften in Nederland hun functie als kweekvijver hebben verloren en geen barometer meer zijn van het literaire debat. Literaire uitgeverijen baseren zich tegenwoordig bij hun selectie van nieuwe auteurs nog nauwelijks op de al door literaire tijdschriften gemaakte selectie van beginnende auteurs. Het merendeel van de auteurs (84%) die tussen 2003 – 2008 bij de Arbeiderspers, de Bezige Bij, Meulenhoff en Querido debuteerden heeft niet voor het debuut in literaire tijdschriften gepubliceerd.

In de tien jaargangen tussen 1999 en 2008 van de vier grootste en belangrijkste Nederlandse literaire tijdschriften, *De Gids*, *Tirade*, *Hollands Maandblad* en *De Revisor*, publiceerden 3849 auteurs werk in de vier grote literaire tijdschriften. Slechts 52 (1,4%) van deze auteurs was tijdschriftdebutant. Het merendeel van de auteurs (55,8%) die in de afgelopen tien jaar in één van de vier literaire tijdschriften debuteerde heeft nog geen debuutwerk gepubliceerd. Het merendeel van de debutanten (69,6%) heeft zijn debuut ondergebracht bij een andere uitgever dan de uitgeverij die ook het literaire tijdschrift uitgeeft waarin deze auteurs debuteerden. De uitgevers van literaire tijdschriften gebruiken de eigen tijdschriften dus nog zelden als fuik om nieuwe auteurs te acquireren voor hun fonds. [17]

Debutanten verwerven geen symbolisch kapitaal meer door in het tijdschrift te publiceren. Een uitgeverij liet deze erkenning vaak meewegen in haar beslissing om een auteur al dan niet als debutant voor haar fonds te verwerven. Dit geldt niet meer. Dit houdt direct verband met de huidige ‘overproductie’. Er wordt in de uitgeverijwereld als het ware met hagel geschoten: “Tien keer schieten, één keer raak, dat is de methode die uitgevers steeds vaker hanteren in de hoop een bestseller te scoren.” [18]

Ook de Raad voor Cultuur constateert dat de rol van het literaire tijdschrift als broedplaats veranderd is, en signaleert daar een belangrijke taak voor het letterenbeleid:

“Nationaal gezien is de rol van literaire tijdschriften als broedplaats veranderd – en verandert die nog steeds. Literaire manifestaties als poetryslams, poëzieavonden en literaire festivals zijn een belangrijke ontmoetingsplaats voor lezers en schrijvers. Zij hebben een belangrijke functie

---

[17] B. Temme ‘Het literaire tijdschrift als kweekvijver en debatplaats. Een stand van zaken’, masterscriptie Rijkuniversiteit Groningen, 2009.

[18] Idem noot 16.

gekregen in de ontwikkeling en verspreiding van literatuur en geven inhoudelijk ruimte aan landelijk publicerende schrijvers en dichters, ook aan minder algemeen bekende schrijvers. In het beleid valt een deel van dit literaire circuit buiten de boot. Ook is het beleid nog te zeer gericht op ondersteuning van individuele schrijvers en dichters en minder op de creatieve ontwikkeling die door cross-overs plaatsvindt.”

Conclusie

ArtEZ concludeert dat deze ontwikkelingen tot gevolg hebben dat de verantwoordelijkheid voor talentontwikkeling en begeleiding in de letterendiscipline op dit moment nergens ligt. Een hogeschool voor de kunsten is tegelijk hoeder van een traditie, waar scheppend vakmanschap en talentontwikkeling hoog in het vaandel staat, als een onderzoeksplek voor artistieke vernieuwing in een maatschappelijke context. Maatschappelijke en technologische veranderingen stellen nieuwe eisen aan het vak en vragen om startbekwame schrijvers. Tegelijkertijd zorgt het groeiende rendementsdenken in de uitgeverij voor een tekort aan inhoudelijke begeleiding en is er sprake van een marginalisering van de begeleidende rol van het literaire tijdschrift. Om te voorkomen dat onze literaire cultuur aansluiting verliest bij mondiale literaire ontwikkelingen en om de kansen die uit deze ontwikkelingen voortkomen te benutten is een opleiding Creative Writing nu noodzakelijk.

1.2 Inhoudelijke vormgeving van de opleiding

Vanuit de constatering over de ontwikkelingen in de literaire cultuur is het doel voor een opleiding Creative Writing geformuleerd, alsmede een beroepsbeeld en beroepstaken. Daaruit voortvloeiend is in samenwerking met de projectgroep en de werkveldcommissie gewerkt aan de verdere vormgeving van de opleiding: onderwijskundig model, competenties en programma. Hierbij is gebruik gemaakt van de, in de kunstopleidingen, gebruikelijke competentiesets.

Doel van de opleiding Creative Writing

De opleiding stelt zich ten doel om startbekwame schrijvers op te leiden, gericht op het schrijven van literair werk. De afgestudeerde is zich bewust van de verschillende media en vormen waarin literair werk uiteindelijk verschijnt en weet die naar behoefte te benutten. Hij/zij heeft competenties om te excelleren in het primaire beroepsbeeld, of is onderscheidend competent in de breedte van het hedendaagse beroepsbeeld. De afgestudeerde laat zien een aanzet tot een eigen poëtica te hebben.

Binnen de opleiding Creative Writing kwalificeren wij onder 'literair werk' de volgende vormen:

- Fictie: proza, poëzie: met een brede reikwijdte van roman en literaire thriller tot graphic novel.
- Non fictie: van essayistiek, literaire kritiek tot literaire documentaire en blogs.

Met 'aanzet tot een eigen poëtica' doelen wij op het volgende:

- De afgestudeerde is zich bewust van wat hij/zij schrijft en waar dat toe kan leiden; hij/zij kent genres, stijlen en technieken en weet die te onderscheiden en heeft een opvatting over literatuur.
- De afgestudeerde is zich bewust van de verschillende media en de in toenemende mate nieuwe vormen waarin literair werk uiteindelijk verschijnt en weet die naar behoefte te benutten.

Beroepsbeeld

Primair beroepsbeeld:

De afgestudeerde van de opleiding Creative Writing is voorbereid op:

- een beroepspraktijk als schrijver.

Secundair beroepsbeeld:

Naast het primaire beroepsbeeld zijn er diverse mogelijkheden voor een afgestudeerde van de opleiding Creative Writing om binnen en buiten het directe werkveld aan adequate beroepspraktijk op te bouwen. We onderscheiden op basis van het onderzoek *Creative Writing* de volgende velden:

- Een artistieke beroepspraktijk (maker van literaire producten) in het groeiende middensegment, gekoppeld aan producerende literaire organisaties en initiatieven, artistieke literaire productiehuizen en organisaties binnen de nieuwe media.
- Scouting, editing en redactie binnen uitgeverijen en literaire agentschappen.
- Docentschap: binnen en buitenschools.
- Organisatie en management binnen en buiten de culturele sector.
- Een beroepspraktijk (programmamaker / programmeur) in het groeiende segment van podia, evenementen en festivals waarin multigeletterde programmamakers voor programmering en productie zorgen. Dit culturele segment bestaat onder meer uit:
  - Diverse literaire en interdisciplinaire festivals en evenementen zoals Lowlands / Oerol / Noorderzon / Crossing Border/ Poetry International / GDMW / De Nachten (B)/ Felix Poetry / Zomerzinnen (B)/ Literarische Sommer (D/NL)
  - Debatcentra en literaire programmering zoals Arminius (Rotterdam), BrabantBalie (Tilburg), De Rode Hoed (Amsterdam), Debatcentrum Waag (Groningen), DwarsDiep (Groningen), Felix Meritis (Amsterdam), LOKAAL (Rotterdam), LUX (Nijmegen), Soeterbeeck Programma (Nijmegen), TUMULT (Utrecht), Zaal de Unie (Rotterdam)

Het onderscheid tussen primair en secundair beroepsbeeld is gemaakt om prioriteiten te kunnen aangeven in de keuzes voor competenties en programmaonderdelen van de opleiding. ArtEZ gaat ervan uit dat de meeste afgestudeerden van haar opleiding een 'gemengde beroepspraktijk' zullen ontwikkelen, dat wil zeggen een beroepspraktijk waarin scheppende / uitvoerende werkzaamheden zijn gekoppeld aan werkzaamheden zoals lesgeven, organisatorische, productionele of programmatische werkzaamheden. Daarbij is het uitgangspunt dat afgestudeerden van een kunstvakopleiding dienen te excelleren in het kunstvak waarvoor ze zijn opgeleid en tegelijkertijd tijdens de opleiding worden voorbereid op deze gemengde beroepspraktijk door substantieel aandacht te besteden aan vakken als didactiek, methodiek en projectmatig werken. In het e-culturele literaire veld en in het huidige literaire bedrijf, zoals we dat schetsen in paragraaf 1.1., is grote behoefte aan zowel startbekwame schrijvers als aan multigeletterde makers van literaire producten.

De behoefte aan afgestudeerden die zijn voorbereid op een gemengde beroepspraktijk wordt erkend door minister Plasterk. In zijn brief van 16 maart 2009 aan de Tweede Kamer formuleert hij de kwaliteitseisen aan afgestudeerden van het kunstvakonderwijs als volgt:

"Ik verwacht van het kunstvakonderwijs dat het kan voorzien in de behoefte aan topkunstenaars in alle disciplines die zich internationaal kunnen manifesteren, maar ook dat het in de breedte voorziet in de culturele en maatschappelijke vraag naar professioneel talent. Ik verwacht evenzeer dat het kunstvakonderwijs een belangrijke bijdrage levert aan de vraag naar (artistieke)

creativiteit in de kenniseconomie.” [...] “De kwaliteit en de verscheidenheid van het kunstvakonderwijs is van groot belang voor de groei en bloei van onze kunst en cultuur. Ik wil echter de term kwaliteit breder interpreteren. Het gaat zowel om de artistiek inhoudelijke ontwikkeling van talent en de mogelijkheid om te excelleren als om de competenties van studenten om de arbeidsmarkt te betreden en daar een stevige positie te verwerven.” [19]

Volgens de Kunstconnectie, vertegenwoordiger van 183 middelgrote en grotere werkgevers in de culturele sector, is het arbeidsmarktperspectief voor de meeste hbo-kunstvakonderwijs-afgestudeerden dat van een gemengde beroepspraktijk, waarbij het uitvoerend kunstenaarschap gekoppeld is aan een docentschap of aan andere functies. [20]

Deze constatering sluiten aan bij het beleid van ArtEZ. In het strategisch beleidsplan van ArtEZ, hogeschool voor de kunsten 2006 – 2009 staat: “Een brede blik gekoppeld aan de beheersing van een eigen specialisme lijkt, ook voor kunstenaars, een steeds in belang toenemende competentie te worden. Daarbij nemen de creative industries een steeds belangrijker plaats in. Deze vragen om ondernemende kunstenaars en vormgevers.” [21]

Door een onderscheid te maken tussen het primaire en secundaire beroepsbeeld, wordt actief invulling gegeven aan een opleiding Creative Writing die tot excellente en vakbekwame kunstenaars/schrijvers opleidt, en die daarnaast competent en gemotiveerd zijn om een gemengde beroepspraktijk op te bouwen en startbekwaam zijn om een eigen onderneming te starten of organisatorische en/of programmatische werkzaamheden te verrichten.

Onderwijskundig model en competenties

Onderwijskundig model

De opleiding biedt alle studenten een verplichte brede basis en oriëntatie in de propedeuse en daarna de ruimte om zich, vanuit individuele kwaliteiten en ambities, in het vervolg van de opleiding te verdiepen of te verbreden zodat individuele talenten de kans krijgen optimaal tot ontplooiing te komen en de student competenties verwerft die daar bij horen.

- Er is een opbouw van het programma langs verschillende leerlijnen, waarvan de resultaten zichtbaar worden gemaakt in het portfolio, te weten:
  - Artistieke leerlijn
  - Theoretische leerlijn
  - Technische leerlijn
  - Professioneel maatschappelijke leerlijn

- De opleiding gaat uit van een dynamisch competentie model

---

[19] Brief minister Plasterk, 16 maart 2009. Zie bijlage 7.

[20] Brief Kunstconnectie d.d. 19 mei 2009 aan de minister OCW. Zie bijlage 8.

[21] Strategisch beleidsplan ArtEZ 2006 – 2009. Zie bijlage 9.

Competenties

Creërend vermogen

De afgestudeerde van de opleiding:

- heeft een eigen thematiek die naar woorden zoekt;
- toont en demonstreert een fascinatie en innerlijke noodzaak en gedrevenheid voor literatuur en schrijven;
- is begonnen aan een oeuvre en toont een aanzet tot een poëtica;
- kan vanuit zijn/haar poëtica keuzes maken;
- kan experimenteren en onderzoeken en op basis daarvan keuzes maken;
- heeft een visie op zijn/haar eigen literaire positie

De afgestudeerde van de opleiding:

- heeft inzicht in diverse werkingmogelijkheden van teksten;
- kan verbindingen aangaan met andere disciplines;
- toont inzicht in:
  - o de kunsthistorische en literair historische ontwikkelingen;
  - o de literaire actualiteit;
  - o de cultuurhistorische ontwikkelingen;
  - o de actualiteit van het maatschappelijk discours;
  - o ontwikkelingen in media, vormen en technieken.

Technisch vermogen

Schrijfvaardigheden

De afgestudeerde van de opleiding:

- kan een literaire tekst schrijven;
- kan eigen dynamiek en de urgentie van zijn schrijverschap in het werk zichtbaar maken;
- kan stijlmiddelen toepassen, zoals tempo, ritme, perspectief, verticaliteit (lineariteit) en beeldgebruik;
- past literaire middelen, zoals spanningopbouw, point of view en stijlfiguren, als een instrument toe om het door hem of haar gewenste effect te bereiken;
- is eigen in de toepassing van stijl en literaire middelen;
- is eigen in de toepassing van vormen, media, dragers of technieken waarin of waarop literaire teksten en literair producten verschijnen;
- kan zich inleven in reële en fictieve derden.

Analytische vaardigheden

De afgestudeerde van de opleiding:

- kan teksten analyseren;
- kan literaire middelen analyseren;
- kan kennis en inzicht toepassen (synthese).

Reflectief vermogen

De afgestudeerde van de opleiding kan:

- reflecteren op het eigen werk;

- reflecteren op de ontwikkeling van het eigen werk;
- eigen sterke en zwakke kanten in beeld brengen en op basis daarvan keuzes maken;
- kritiek ontvangen en verwerken;
- op het werk van anderen reflecteren;
- kritiek formuleren en beargumenteren;
- literaire teksten analyseren;
- systematisch onderzoek doen;
- zich laten inspireren door andere kunstdisciplines en verbanden leggen tussen de disciplines.

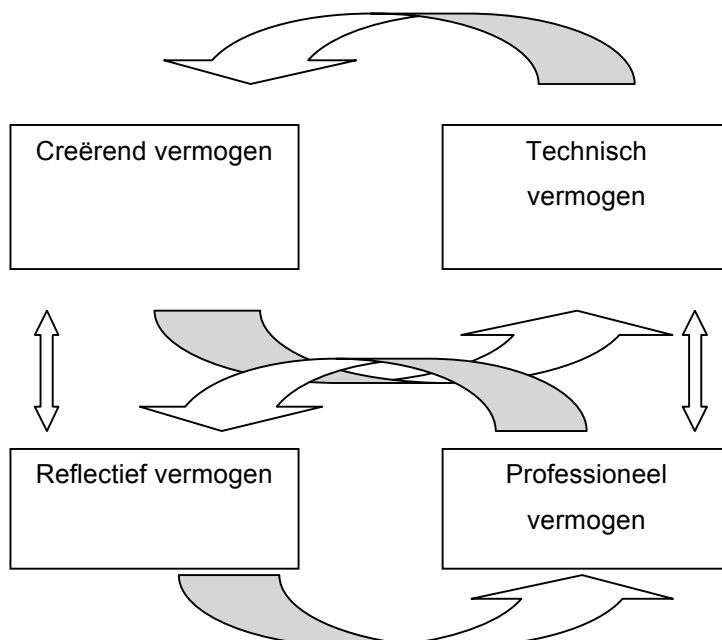
Professioneel vermogen

De afgestudeerde van de opleiding kan:

- communiceren met redacteurs, publiek, collega's;
- een attitude ontwikkelen die het schrijverschap stimuleert;
- een netwerk opbouwen;
- zijn/haar beroepspraktijk adequaat managen:
  - o gedisciplineerd omgaan met opdrachten, projecten en eigen ideeën;
  - o zakelijk voor zichzelf opkomen;
  - o communiceren over producten, werkvormen en inzetbaarheid;
- zich verhouden tot opdrachten en de omgeving waarin hij of zij functioneert;
- zichzelf als zelfstandig beroepsuitoefenaar manifesteren;
- ondernemend zijn;
- methodisch werken op een manier die past bij zijn/haar persoon (bijvoorbeeld in het doen van onderzoek voor het schrijven van een roman of het bijhouden van een literair blog).

Dynamisch competentiemodel

De vier competenties van de opleiding zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden:

Programma [22]

Er is een vierjarig bachelor programma ontwikkeld van 60 studiepunten per studiejaar waarin aan bovenstaande competenties wordt gewerkt. Ieder jaar besteedt aandacht aan:

- de ontwikkeling van het meervoudig geletterd schrijverschap
- de ontwikkeling van kennis en inzicht
- de ontwikkeling van professioneel maatschappelijke competenties
- de confrontatie met het werkveld

lezen en schrijven

Naast het portfolio dat gedurende de vier bachelorjaren wordt opgebouwd en dat bestaat uit scheppend werk, besteedt de opleiding Creative Writing nadrukkelijk aandacht aan het lezen van en reflecteren op literaire werk.

Schrijven is een kunst. Literaire kunstwerken ontstaan alleen door de ontwikkeling en de oefening van bekwaamheid in schrijven. Naast de ontwikkeling van vakmanschap is het van belang inzicht te verwerven in de diversiteit van literaire middelen en de wijze waarop deze middelen worden ingezet. Theorievorming over schrijven en schrijfdidactiek is een belangrijke basis van de opleiding die zowel op de ontwikkeling van kunde, als op de ontwikkeling van kennis gericht zal moeten zijn. Veel van de tegenwoordig gebruikte schrijfhandboeken en bestaande schrijfcursussen pleiten de algemene uitgangspunten van het schrijven te volgen (of te imiteren, zoals schrijver Kees 't Hart het noemt in *De kunst van het schrijven*). De grote aantrekkingskracht van literatuur bestaat juist daaruit, dat iedere tekst van een andere verschilt. In de grote nadruk op het lezen en reflecteren, zoals wij die in het curriculum bepleiten, staat de analyse van de verschillen voorop: verschillen tussen schrijvers en verschillen tussen literaire middelen, stijlen en publicatievormen. Ook graphic novels, blogs, literaire documentaries, webcomics, blackout-poetry behoren tot de literatuur. Lezen als de basis van het schrijven. Kees 't Hart stelt het als volgt: "In de meeste boeken en cursussen over schrijven ligt de nadruk op vakmanschap, niet op meesterschap. Men stelt dat grote werken alleen geschreven kunnen zijn door grote kunstenaars en men richt zich vervolgens op allerlei algemene en praktische deelaspecten van schrijven die het kunstenaarschap steeds verder aan het oog onttrekken. Men beweert dat een groot kunstenaar altijd in de eerste plaats een groot vakman is en daar lijkt geen speld tussen te krijgen. Maar waaruit groot vakmanschap dan precies bestaat, komt niet boven tafel. Men beseft niet dat het vakmanschap van een schrijver op zichzelf niet vast te stellen is. Je kunt daar alleen zicht op krijgen via analyses van verschillen in gebruik van literaire middelen. Over de kwaliteit van het vakmanschap van Flaubert valt alleen zinvol te discussiëren in samenhang met dat van andere schrijvers. Pas wanneer je het over verschillen hebt, kun je oordelen." [23]

---

[22] Onderwijs en Examenreglement ArtEZ opleiding Creative Writing, concept. Zie bijlage 10.

[23] K. 't Hart, *De kunst van het schrijven*, Querido, Amsterdam, 2007.

Bij de samenstelling van het basisprogramma is goed gekeken naar hetgeen er bij studies als Nederlandse Taal- en Letterkunde geboden wordt. In de beginfase wordt gekozen voor een meer academische inzet waar het gaat om niet-creatieve vakken als Kennis van de literatuur (literatuurgeschiedenis, actuele literatuur en literaire kritiek) en Kennis en beheersing van de taal (grammatica, syntaxis, stijlvormen, tekstanalyse en argumentatieleer). Hiervoor wordt samenwerking gezocht met de faculteit Letteren van de Radboud Universiteit Nijmegen en de faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit van Utrecht.

Ook wordt gekozen voor het aanbieden van gastcolleges door docenten die ofwel verbonden zijn aan andere opleidingen, dan wel afkomstig uit het werkveld, als schrijvers, uitgevers en critici, maar ook gastcolleges van specialisten uit andere kunstdisciplines behoren tot het programma.

1.3. De opleiding draagt aantoonbaar bij aan een door de Rijksoverheid erkende behoefte

De aanvraag nieuwe opleiding Creative Writing sluit aan bij de doelstellingen van de recente Cultuurnota *Kunst van leven* uit 2007. Hierin stelt de Rijksoverheid zich ten doel een open, toegankelijke cultuur te stimuleren aan de hand van deze thema's: excellentie, innovatie en e-cultuur, participatie, en een sterke cultuursector. Daarbinnen zijn diversiteit, cultureel ondernemerschap en het ontwikkelen van mediawijsheid belangrijke aandachtspunten.

De bacheloropleiding Creative Writing levert een bijdrage aan de volgende beleidsthema's van de Rijksoverheid:

- het stimuleren van een professionele en pluriforme literaire cultuur; het bijdragen aan excellentie, het stimuleren van mediawijsheid en het inspelen op de ontstane e-cultuur; en het bijdragen aan cultureel burgerschap.

Deze thema's worden aangegeven in het advies van de Raad voor Cultuur, *Innoveren, participeren!*, 2007; en in de *Kunst van leven*, Hoofdlijnen Cultuurbeleid Ministerie OCW, 2007.

In paragraaf 1.1. van deze aanvraag, is uitvoerig ingegaan op de veranderingen in het literaire veld. Hierin is beschreven hoe de traditionele keten in de literaire wereld is verdwenen (de veranderende rol van de uitgever en van het literaire tijdschrift), wat de veranderende vraag is in de literaire wereld (de vraag naar meervoudige geletterdheid) en hoe de literaire cultuur is toegegroeid naar een behoefte aan verdere professionalisering.

De rijksoverheid erkent deze behoefte aan een professionalisering van de literaire cultuur. De agenda 'Letteren' uit het Raadsadvies *Innoveren, participeren!* vormt samen met de criteria uit *Kunst van leven* en de *Ministeriële regeling* de context van de erkenning van deze behoefte.

- *stimuleren van een pluriforme literaire cultuur; bijdragen aan excellentie*

In het hoofdstuk 'Letteren' van het advies *Innoveren, participeren!* signaleert de Raad voor Cultuur dat in de letterendiscipline een professionele opleiding ontbreekt:

"De aansluiting tussen kunstvakonderwijs en beroepspraktijk is in de letteren nog weinig ontwikkeld. Veel auteurs zijn autodidact. Voor mensen die willen leren schrijven bestaan er diverse schrijfopleidingen, zowel commerciële als niet commerciële. Deze opleidingen zijn echter niet professioneel, in de zin dat er geen standaarden voor kwaliteitscriteria bestaan. De meeste richten zich voornamelijk op het praktische aspect van het schrijven en niet op de groei van de kunstenaar, op het abstracte denk- en maakvermogen."

Tevens signaleert de Raad dat een toenemend rendementsdenken in de uitgeverwereld ten koste gaat van de literair inhoudelijke redactionele begeleiding van auteurs. Er dreigt een lacune in de Nederlandse schrijfcultuur te ontstaan: "Ondersteuning van auteurs is van groot belang voor de ontwikkeling van de letteren, want pluriformiteit en diversiteit staan door de verandering van de markt onder druk."

Dit sluit aan bij het ministeriële beleidsthema 'excellentie'. Daarin beschrijft de minister de door het Rijk geformuleerde behoefte aan begeleiding en ontwikkeling van (top)talent en aan doorstroommogelijkheden voor talent. Ook het ontwikkelen en toepassen van nieuwe inzichten hoort hier volgens de minister bij. Het intensieve curriculum, de aandacht voor e-cultuur en meervoudige geletterdheid, en de aansluiting van de opleiding Creative Writing bij het middensegment en de beroepspraktijk in de letteren voorziet in deze behoefte van de Rijksoverheid.

De Rijksoverheid hecht vervolgens veel belang aan een professionele en pluriforme literaire cultuur. Ook al is het gunstig dat er een grote literaire industrie in Nederland bestaat, het commerciële karakter daarvan draagt het gevaar in zich van de vorming van monoculturen. De overheid zorgt daarom, om te beginnen, door middel van haar letterenbeleid voor het borgen en stimuleren van de literaire pluriformiteit. Maatschappelijk gezien is het belang van de overheid bovendien groter dan het aanvullen van de creatieve literaire industrie. "Literatuur" schrijft de Raad voor Cultuur, "is een dominante kracht in de sociaal-culturele en esthetische vormgeving van de maatschappij. Of het nu gaat om de rijkdom van de taal, de genuanceerdheid en gevoeligheid waarmee men zich kan uitdrukken, om de veelzijdige reflectie op ethische problemen, het vormen van een identiteit, of het ontwikkelen van empathie – op al die gebieden speelt literatuur een prominente rol."

- stimuleren van mediawijsheid, inspelen op e-cultuur; bijdragen aan cultureel burgerschap

Een derde belang van de overheid op het gebied van de letteren heeft te maken met de eerder beschreven e-cultuur en met het feit dat we leven in een multimediale samenleving. Beelden, teksten, geluiden en tekens, verspreid via verschillende media, moet iedereen kunnen 'lezen'. Voor het lezen van en communiceren en denken over die beelden, teksten, geluiden en tekens is taal funderend. "Onze kennis van en ervaring met literatuur maken dat we een oog ontwikkelen voor connotaties en nuances en die beelden, teksten, geluiden en tekens gedifferentieerd kunnen lezen", schrijft de Raad voor Cultuur in haar advies uit 2007.

Tot slot is het overheidsbeleid sterk gericht op het ontwikkelen van literaire vermogens van kinderen en jongeren en op het vergroten van de mediawijsheid en culturele betrokkenheid van burgers. "Lezen en geletterdheid zijn essentieel voor de ontwikkeling van mediawijsheid", schrijft minister Plasterk in zijn Hoofdlijnen Cultuurbeleid *Kunst van leven* (pagina 25). Dit beleidsthema sluit aan bij de behoefte aan adequaat opgeleide, meervoudig geletterde schrijvers die in staat

zijn om op inspirerende, actuele en stimulerende wijze de literaire competenties van kinderen, jongeren en volwassenen te stimuleren.

1.4 Kwantitatieve gegevens

Als gezegd: het starten van een kunstvakopleiding Creative Writing op bachelorniveau is volledig nieuw in Nederland. Om de kwantitatieve omvang van de behoefte te onderbouwen, zijn verschillende stappen ondernomen.

1. ArtEZ heeft de prognoses en beleidsverwachtingen bestudeerd van het Centraal Bureau voor de Statistiek [24] ROA [25], hbo-raad [26], Vereniging van Letterkundigen [27] en de Raad voor Cultuur [28].
2. Er is op basis van deze publicaties een schatting gemaakt van het aantal beroepsbeoefenaren in Nederland, het aantal fte's dat daarmee gemoeid is, en de vervangingsbehoefte bij een cyclus van 30 jaar.

arbeidsperspectieven

Het onderzoek van de ROA, *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2012* geeft een prognose voor de arbeidsperspectieven van de verschillende beroepen tussen 2007 – 2012 en ondanks het feit dat het economische perspectief in het afgelopen jaar is veranderd, is een aantal conclusies uit het rapport onveranderd, zo blijkt uit de brief van minister Plasterk d.d. 16 maart 2009 aan de Tweede Kamer naar aanleiding van Kamervragen over de werkgelegenheid in de creatieve arbeidsmarkt: "De arbeidsmarkt voor afgestudeerden uit het kunstvakonderwijs wordt gevormd door de 'creatieve bedrijvigheid' in ruime zin. De arbeidsmarkt in deze creatieve bedrijfstakken is de laatste jaren gegroeid, ook als aandeel van de totale werkgelegenheid van Nederland. Een recente studie naar toekomstige ontwikkelingen op de arbeidsmarkt geeft een vergelijkbaar beeld: de uitbreidingsvraag voor de culturele beroepen ligt iets boven het gemiddelde. De diversiteit tussen de onderliggende beroepsgroepen is echter zeer groot. De uitbreidingsvraag is zeer hoog voor grafisch ontwerpers, kunstenaars en tolken, vertalers en schrijvers. Hoewel een exacte match moeilijk te maken is, lijkt het hoofdbeeld niet verontrustend: Een lichte groei van het hbo kunstvakonderwijs, een lichte groei van de creatieve arbeidsmarkt." [29]

De ROA geeft aan dat de uitbreidingsvraag op de arbeidsmarkt naar schrijvers groot is, terwijl voor taalkundigen en journalisten de perspectieven minder gunstig zijn:

---

[24] *Kunstenaars in Nederland*, CBS 2007. Zie bijlage 11.

[25] *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2012*. Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt; Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde Universiteit Maastricht, ROA-R-2007/4 (november 2007). Zie bijlage 12.

[26] Fact sheets hbo-raad. Zie bijlage 13.

[27] Bureau Veldkamp. *Schrijfkamers van auteurs. De positie van Schrijvers en vertalers*. Vereniging voor Letterkundigen en stichting LIRA, april 2008. Zie bijlage 14.

[28] Raad voor Cultuur, *Innoveren, participeren!* Letteren paragraaf. Zie bijlage 2.

[29] Brief minister Plasterk, 16 maart 2009. Zie bijlage 7.

"De sterkste daling wordt gemeten voor geestelijk verzorgers, bibliotheekassistenten en geestelijken. Ook journalisten en taalkundigen zullen rekening moeten houden met een afname van de werkgelegenheid."

Door de Kunstconnectie, de Vereniging van Centra voor de Kunsten en in het middelbaar onderwijs wordt gepleit voor het professioneel opleiden van (creatief) schrijvers en docenten schrijven. Twee recente publicaties zijn in dit verband relevant. In 2006 voerde de Universiteit van Amsterdam, instituut lerarenopleiding, in opdracht van Stichting Lezen een onderzoek uit naar de relatie tussen literair lezen en literair schrijven. Dit onderzoek maakt aannemelijk dat er een nauw verband is tussen creatief schrijven en literair lezen. De onderzoekers concluderen: "Literatuuronderwijs en leesbevordering zijn gebaat bij meer aandacht voor creatief schrijven in het Voortgezet Onderwijs." [30]

Op 14 november 2007 publiceerde Kunstfactor het pleidooi *Educatie met kwaliteit voor de schrijfwereld* [31]. Het pleidooi behandelt het ontbreken van een opleiding tot docent Creatief Schrijven in Nederland. Kunstfactor, sectorinstituut voor de amateurkunst, roept op de opzet daarvan te stimuleren:

"Nederland zorgt niet of nauwelijks voor een toestroom van opgeleide, gecertificeerde vakdocenten creatief literair schrijven. Kunstfactor wil daarin verandering aanbrengen. [...] Schrijven kun je leren, maar er moeten wel voldoende vakdocenten zijn. Eerste doel van het Pleidooi is het belang van een docentenopleiding creatief schrijven onder de aandacht te brengen. Zelfs in de schrijfwereld is het niet overal bekend dat de spoeling onder schrijfdocenten dunner wordt. Docenten-schrijven trainen zichzelf noodgedwongen in de lespraktijk, gelukkig veelal met succes. Veel docenten zijn zelf publicerend schrijver, neerlandicus of docent in een ander kunstvak. Willen ze hun schrijverschap én hun didactiek ontwikkelen? Die combinatie is niet te vinden. Schrijfdocenten die willen professionaliseren, vinden daarvoor geen plek. Voor hun ontwikkeling op didactisch gebied is geen bij- of nascholing voorhanden. Daarom roept Kunstfactor met dit Pleidooi onderwijsinstellingen op om zich te beraden op het opleiden van vakdocenten schrijven."

De opleiding Creative Writing, met de daarin door ArtEZ beoogde keuze voor een primair en secundair beroepsbeeld sluit hierbij aan. Ook het ministerie hecht belang aan de combinatie van 'excellentie' en 'beroepsgerichtheid', blijkt uit de bijlage van de brief van de minister, d.d. 16 maart 2009 aan de Tweede Kamer, waarin wordt ingegaan op de vraag waarom ex-kunstvakstudenten vaak in een beroepsuitoefening terecht komen dat niet tot het primaire kunstenaarschap behoort:

---

[30] T. Janssen, H. Broekkamp, E. Smallengange, *De relatie tussen literatuur lezen en creatief schrijven*, onderzoek Stichting Lezen, 2006. Zie bijlage 15.

[31] S. de Rooij, *Educatie met kwaliteit voor de schrijfwereld*, Kunstfactor, Utrecht, 2007. Zie bijlage 16.

“Toch vraagt het relatief hoge percentage van ex-kunstvakstudenten zonder kunstenaarsberoep wel enige duiding. Van belang is daarbij dat algemene competenties die niet op een specifiek vakgebied liggen steeds belangrijker worden.”

schatting van de aanmeldingen

ArtEZ is op basis van bovengeschetste behoefte in de arbeidsmarkt van mening dat er een duidelijke behoefte aan een opleiding Creative Writing bestaat. Daarnaast ziet ArtEZ een significant aanbod van studenten.

Volgens het Trouw Schrijversonderzoek 2007 zijn er in Nederland ruim een miljoen actieve hobbyschrijvers. Ruim veertig procent van deze mensen is tussen de 18 en 34 jaar. [32]

Aangezien er in Nederland geen voltijdopleiding Creative Writing bestaat is een realistische schatting van het aantal studenten alleen te baseren op de praktijk aan de bestaande schrijfopleidingen, gerelateerd aan een andere kunstdiscipline, zoals gevestigd aan de HKU en de Rietveld Academie.

Er melden zich jaarlijks 120 potentiële studenten aan voor de opleiding Writing for Performance aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht. Er worden 16 studenten geselecteerd. 80% vindt een betrekking of beroepsinvulling in het directe theatrale werkveld.

Aan de Rietveld Academie Amsterdam melden zich jaarlijks 170 studenten aan voor het basisjaar. Na selectie gaan circa 15 studenten door met de specialisatie Beeld en Taal. Onderzoek van de Academie leert dat 30% van de afgestudeerden direct in het literaire bedrijf als schrijver of redacteur werkzaam is, 50% doet een vervolgopleiding.

De opleidingen aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht en aan de Rietveldacademie zijn fundamenteel anders van opzet dan de opleiding zoals ArtEZ deze vorm zal geven. Utrecht richt zich uitsluitend op het deel ‘dramaschrijven’ en de opleiding aan de Rietveldacademie situeert de opleiding als onderdeel van een opleiding beeldende kunst, wat voor veel ‘literair geïnteresseerde en getalenteerde’ studenten minder aantrekkelijk blijkt te zijn.

ArtEZ stelt zich ten doel een aantal van 12 - 16 studenten tot het eerste jaar toe te laten.

2. Benutting bestaande capaciteit en infrastructuur

In Nederland wordt geen geaccrediteerde en bekostigde opleiding Creative Writing met een artistieke doel aangeboden, in het hbo-(kunst)onderwijs noch op universitair niveau.

Zoals in hoofdstuk 1 gedefinieerd wordt de term Creative Writing internationaal gebruikt, en is het een contemporaine, procesgeoriënteerde aanduiding voor hetgeen traditioneel literatuur werd genoemd, inclusief de variëteit aan literaire genres en publicatievormen. Onder de term Creative Writing wordt het schrijven van fictie, poëzie of literaire non-fictie verstaan, dat buiten het terrein van de journalistieke, academische of technische vormen van literatuur valt. Creative Writing omvat een brede groep van literaire genres en publicatievormen: van romans en literaire thrillers tot bijvoorbeeld graphic novels, essays en literaire blogs, van documentaires en verhalen tot gedichten. Het schrijven voor beeld en podium, zoals scripts, screenplays en toneelwerken hebben veelal afzonderlijke studieprogramma's. Dit laatste komt voort uit het feit dat het literaire product binnen het domein van de Creative Writing een autonoom kunstwerk is, dat zijn publiek wil bereiken zonder artistieke tussenkomst van acteur of regisseur. ArtEZ kiest voor deze term en definitie van Creative Writing, en niet voor bijvoorbeeld een bachelor 'literair schrijven', op basis van relevante ontwikkelingen in de kunsten en binnen het literaire veld. Deze staan uitgebreid beschreven in hoofdstuk 1.1. [33]

De opleiding Creative Writing is uniek in het Nederlandse hoger onderwijs. De realisering van de bachelor Creative Writing is een aanvulling en uitbreiding van de bestaande capaciteit en infrastructuur in het hele hoger (kunst)onderwijs. Uit onderzoek van Literair Productiehuis Wintertuin en onder andere bevestigd door de Raad voor Cultuur in het advies *Innoveren, participeren!* blijkt dat er in Nederland nog geen geaccrediteerde opleiding wordt aangeboden met als doelstelling het opleiden van scheppende literaire kunstenaars. Deze opleiding wordt niet aangeboden op hbo of universitair niveau en niet binnen of buiten het kunstonderwijs in Nederland. De opleiding Creative Writing richt zich op het hele Nederlandse taalgebied en zal studenten voorbereiden op een beroepspraktijk als (literair) schrijver. De inbedding van de opleiding binnen de bestaande voorzieningen van ArtEZ hogeschool voor de kunsten maakt dat er positieve effecten te verwachten zijn, ook bij de andere opleidingen van ArtEZ, zoals voor de studierichting singer/songwriter aan de popacademie van ArtEZ.

Uit de doelstelling van de opleiding (hoofdstuk 1, blz 21) blijkt dat afgestudeerden worden opgeleid als kunstenaars. Zij hebben een artistiek creërend beroep dat valt binnen het domein van de kunsten. In het volgende stuk wordt aangegeven hoe de opleiding Creative Writing zich verhoudt tot het bestaande hoger onderwijs en wat de positieve effecten zijn voor het gehele hogere (kunst)onderwijs en de kennisinfrastructuur van het aanbieden van deze opleiding bij ArtEZ.

---

[33] - A. Steele (ed.), *Gotham Writers Workshop; Writing Fiction, The practical guide from New York's acclaimed creative writing school*, Bloomsbury,
- Paul Engle, "The Writer and the Place." In *A Community of Writers: Paul Engle and the Iowa Writers' Workshop*, edited by Robert Dana, 2 (Iowa City: University of Iowa Press, 1999).

2.1 Unieke opleiding

De bacheloropleiding Creative Writing is de eerste opleiding in Nederland die zich richt op het opleiden van studenten tot startbekwame schrijvers die als kunstenaar zijn opgeleid in het schrijven van fictie en literaire non-fictie en met deze vaardigheden een gespecialiseerde of gemengde beroepspraktijk kunnen gaan uitoefenen. Onderzoek door Literair Productiehuis Wintertuin en door ArtEZ hogeschool voor de kunsten heeft het volgende overzicht aan opleidingen opgeleverd met een relatie met literatuur en/of schrijven:

Hbo-opleidingen (kunstvakonderwijs en ander hbo-onderwijs):

- De Rietveldacademie te Amsterdam biedt binnen de Bachelor of Fine Arts, Crohonummer 39110 een differentiatie 'Beeld en Taal'
- De Hogeschool voor de Kunsten te Utrecht biedt binnen de Bachelor of Theatre, crohonummer 34860, uitstroomprofiel theatermaker de differentiatie theaterschrijver/'Writing for Performance'
- De Film en Televisieacademie, onderdeel van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, te Amsterdam biedt de bacheloropleiding/studierichting 'Scenario' aan onder crohonummer 34733
- De bacheloropleidingen Journalistiek, crohonummer 34686, te Ede, Rotterdam, Utrecht, Tilburg en Zwolle
- De masteropleidingen Journalistiek, crohonummer 60191, 70091 en 60089 te Amsterdam, Groningen, Hilversum en Rotterdam

Universitaire opleidingen die verband houden met literatuur en/of schrijven

- De masteropleiding redacteur/editor, onderdeel van de Universiteit van Amsterdam, crohonummer 60186
- Bacheloropleidingen Nederlandse taal en letterkunde, crohonummer 56804, te Amsterdam, Groningen, Leiden, Nijmegen en Utrecht
- Masteropleidingen Nederlandse taal en letterkunde, crohonummer 66804, te Amsterdam, Groningen, Leiden, Nijmegen en Utrecht

Daarnaast worden er minors schrijven aangeboden op hbo's en universiteiten.

De definitie van Creative Writing is bepalend voor de doelstelling van de opleiding. Uit de doelstelling volgt logischerwijs het programma en de methodiek. In dit onderzoek worden de diverse opleidingen dan ook vergeleken op het niveau van doelstelling voor een aantal opleidingen die zich bezighouden met taal en/of schrijven.

Om te onderzoeken of er mogelijke overlap is met opleidingen in Nederland, kiest ArtEZ er voor om hier ook een aantal universitaire opleidingen te bespreken, ondanks de wetenschappelijke, niet scheppende oriëntatie van deze universitaire bachelors en masters.

Rietveldacademie: Beeld en Taal

De differentiatie Beeld en Taal is een specialisatie voor studenten na het behalen van de gezamenlijke propedeuse van de Rietveldacademie. In de Onderwijs en Examenregeling van de Gerrit Rietveldacademie staat het volgende: "Op de afdeling Beeld & Taal leren studenten tekenen, schilderen, schrijven en werken met video, fotografie en digitale media. Ze maken boeken en installaties, bereiden optredens en uitgaven voor en ze publiceren op websites. In het eerste vakjaar wordt bij Beeld gewerkt met directe en indirecte media, hand en machine, of een combinatie daarvan. Bij de lessen Taal staat de productie van korte verhalen, gedichten of beeldgedichten centraal. Bij Animatie wordt met verschillende digitale technieken gewerkt aan beeld en of taal in beweging. Bij Letterbeeld wordt de samenhang tussen typografie en mededeling onderzocht. Bij Film komen taal en beeld vanzelfsprekend samen. In de les Kunstgeschiedenis ligt de nadruk op kunstenaars die beeld en taal in hun werk combineren. Ook wordt er aan interviews en scripties gewerkt."

Daarnaast vermeldt de website van de Rietveldacademie: "Op de afdeling Beeld & Taal bestaan het beeld en het woord naast elkaar. In de praktijk betekent dit dat je tegelijkertijd werkt met video, fotografie, geluid, digitale media, tekenen, schilderen, schrijven en performen. Je maakt visueel en literair werk en bent voortdurend op zoek om deze twee op elkaar te betrekken of met elkaar te verbinden. Je werk heeft een multidisciplinair karakter en kent een grote variatie in verschijningsvorm." [34]

De differentiatie Beeld en Taal is een onderdeel van de beeldende opleiding en leidt dan ook op tot de titel: Bachelor of Fine Arts (BFA). Doelstelling van de differentiatie verschilt van de doelstelling van de opleiding Creative Writing.

Hogeschool voor de Kunsten Utrecht: Writing for Performance

De HKU zegt het volgende: "De afstudeerrichting Bachelor of Theatre in Writing for Performance van de HKU is de enige voltijd hbo-studie tot dramaschrijver in Nederland. Als afgestudeerde ben je professioneel dramaschrijver van teksten voor theater, film, televisie, radio en nieuwe media." [35]

De doelstelling van de afstudeerrichting 'Writing for Performance' is wezenlijk verschillend van de doelstelling van de beoogde nieuwe opleiding Creative Writing, die zich in het bijzonder richt op het schrijven van autonome literaire producten die, zonder tussenkomst van een theatergroep, regisseur of theatermaker, kunnen worden uitgegeven en gelezen. Deze andere doelstelling leidt tot een ander curriculum.

Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten: scenario

---

[34] <http://www.rietveldacademie.nl/nl/beeld-en-taal>

[35] <http://www.hku.nl/web/Studiekeuze/Theater/WritingForPerformance.htm>

De opleiding scenario van de film en televisieacademie te Amsterdam richt zich op weer een ander deel van de beroepspraktijk. Op haar website vermeldt de filmacademie: "Als scenarist bedenk je een concept voor een verhaal en werk je dit uit tot een scenario, een beschrijving van de scènes die een film- of televisieproduct vormen. Je ontwikkelt tijdens deze opleiding je beeldend vermogen, je persoonlijke stijl en werkt nauw samen met regisseur en producent, tijdens de praktijkopdrachten." Tevens wordt vermeld: "Artistieke eigenzinnigheid en een coöperatieve instelling. Scenario's worden vaak in opdracht geschreven en voor een bepaald publiek. De grenzen worden o.a. gesteld door het beschikbare budget en de lengte van de film. Maar scenarioschrijvers nemen ook zelf het initiatief en zoeken hier dan een regisseur en/of producent bij." [36]

Net als bij Writing for Performance geldt hier dat de opleiding zich niet richt op het schrijven van zelfstandige literaire producten en dat specifieke vaardigheden, zoals het samen schrijven van dialogen en het samenwerken met andere autonome kunstenaars wezenlijk onderdeel van de opleiding uitmaakt.

Met bovenstaande opleidingen heeft bestuurlijk overleg plaatsgevonden. [37]

Diverse journalistieke opleidingen

De bacheloropleidingen Journalistiek richten zich op het werk voor kranten, tijdschriften, radio en televisie. Aandachtsgebieden van de opleiding Journalistiek zijn: interviewen, schrijfvaardigheid, radio en televisie maken, crossmediale vaardigheden en fotografie. Het beroepsperspectief, zoals beschreven op de website van de Hogeschool Utrecht; "verslaggever bij *NOS Langs de lijn*, bureauredacteur *Man bijt hond*, redacteur bij *Revue of Voetbal International*, redactioneel vormgever bij *de Volkskrant* of *Elle Wonen*". [38]

De doelstelling van de opleidingen Journalistiek is wezenlijk verschillend van de doelstelling van de opleiding Creative Writing.

Bachelor- en masteropleidingen Nederlandse taal en letterkunde

In het onderwijsprogramma van de bachelor- en masteropleidingen Nederlandse taal en letterkunde worden zowel de Nederlandse taal en literatuur van vandaag als van vroeger tijden bestudeerd. Bij de taalbeheersing is veel aandacht voor taalvaardigheid en tekstuele communicatie. De doelstelling van de opleiding is het bestuderen van de taal en literatuur en niet het scheppen van literatuur. Neerlandici komen terecht in een veelheid van beroepen op het gebied van onderzoek en onderwijs, en bij het bedrijfsleven en de overheid. Soms zijn dat beroepen waarin direct gebruik gemaakt wordt van hun specialistische kennis, bijvoorbeeld bij een uitgeverij, krant of tijdschrift, of een taaladviesbureau. Neerlandici komen ook terecht in de

---

[36] <http://www.ahk.nl/nl/studie/opleidingen/film>

[37] Brieven bestuurlijk overleg. Zie bijlage 18.

[38] Studiegids bacheloropleiding Journalistiek, Hogeschool Utrecht 09-10, pagina 33.

public relations en voorlichting. Soms ook zijn het beroepen die een algemene vorming als academicus vereisen, zoals beleidsmedewerker bij de overheid.

Universiteit van Amsterdam: Masteropleiding redacteur/editor

De masteropleiding redacteur/editor richt zich op het opleiden van redacteurs. De opleiding zegt zelf: "Een auteur schrijft een tekst, maar het is de uitgever die daarvan een boek maakt. Binnen de dynamische uitgeverwereld is er steeds meer behoefte aan inventieve medewerkers met een brede achtergrondkennis en belezenheid. Een baan binnen de uitgeverij is daardoor voor veel studenten een concreet en aantrekkelijk perspectief geworden. Speciaal voor deze studenten is er de duale master redacteur/editor, die zowel een hoogwaardige inhoudelijke scholing biedt als de mogelijkheid om de opgedane kennis direct in de praktijk te brengen. Na een jaar college sluit je de master af met een praktijkperiode (een leerwerkplaats) bij een uitgeverij." [39]

Diverse particuliere opleidingen

Uit het onderzoek *Creative Writing* van Literair Productiehuis Wintertuin blijkt dat er, naast de hierboven genoemde opleidingen, diverse particuliere initiatieven zijn. Ook wordt in dit onderzoeksverslag aangegeven dat uit onderzoek van onder andere Kees 't Hart [40] en Nirav Christophe [41] blijkt dat deze particuliere initiatieven zich meer richten op het trainen van schrijfvaardigheden dan op het opleiden van autonome kunstenaars. De opleiding Creative Writing biedt eventueel een mogelijkheid aan studenten van één van deze particuliere initiatieven om naar aanleiding van een cursus zich verder te ontwikkelen tot schrijver op een hbo kunstopleiding.

Samenwerkingsmogelijkheden

ArtEZ heeft gesprekken gevoerd met de opleidingen van de Rietveldacademie, de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, de masteropleiding van de Universiteit van Amsterdam en de faculteit Letteren van de Radboud Universiteit.

De opleidingen van de Rietveldacademie, de HKU en ArtEZ zien mogelijkheden tot samenwerking, bijvoorbeeld om samen programma's aan te bieden op het terrein van de technische vaardigheden, zoals syntaxis en grammatica. Verder worden er mogelijkheden gezien in het onderling doorverwijzen van talenten, zodat studenten zich na een propedeuse specifiek kunnen ontwikkelen binnen de richting die bij hun talenten passen.

Met de Radboud Universiteit zijn er gesprekken geweest over samenwerking met name op de terreinen van de technische en onderzoeksvaardigheden. De decaan van de faculteit Letteren is lid van de werkveldcommissie.

---

[39] <http://www.studeren.uva.nl/ma-redacteur-editor/>

[40] K. 't Hart, *De kunst van het schrijven*, Querido, Amsterdam, 2007.

[41] N. Christophe, *'t Naakte schrijven*, Utrecht, 2007.

De coördinator van de masteropleiding redacteur/editor van de Universiteit van Amsterdam ziet ook mogelijkheden in afstemming en samenwerking en is ook lid van de werkveldcommissie van de opleiding Creative Writing.

Samenvattend

Uit het overzicht blijkt dat de opleiding Creative Writing geen van de bestaande opleidingen verdringt en dat deze beoogde nieuwe opleiding studenten aflevert die uitstekend voorbereid zijn op de arbeidsmarkt. Ook blijken er diverse samenwerkingsmogelijkheden te zijn binnen het kunstonderwijs en met de universiteiten waardoor de benutting van de bestaande capaciteit met de komst van deze opleiding verbeterd wordt.

2.2 Creative Writing binnen ArtEZ hogeschool voor de kunsten

2.2.a Positionering

De nieuwe bacheloropleiding Creative Writing is onderdeel van ArtEZ hogeschool voor de kunsten. ArtEZ verzorgt bachelor- en masteropleidingen op het gebied van beeldende kunst, mode, vormgeving, architectuur, muziek, dans en theater. Het brede onderwijsaanbod biedt ruimte voor disciplineoverstijgende samenwerking. De hogeschool heeft circa 3000 studenten en 850 docenten en andere medewerkers. Het onderwijs wordt verzorgd in Arnhem, Enschede en Zwolle. Het College van Bestuur en de ondersteunende diensten zijn geconcentreerd in Arnhem. ArtEZ biedt veel mogelijkheden tot samenwerking tussen de diverse kunstdisciplines: modevormgevers die theaterkostuums ontwerpen, componisten die filmmuziek schrijven, muziekstudenten die samenwerken met choreografen, et cetera. Studeren bij ArtEZ betekent dat studenten verder kijken dan de eigen kunstopleiding. Dankzij de kansen op samenwerking en de vele mogelijkheden voor het samenwerken met andere disciplines krijgt het individuele talent de kans voor een eigen specifieke ontwikkeling en kan de student zich verbreden en/of verdiepen tot excellentie afhankelijk van de eigen ambities en mogelijkheden. [42]

Het is de bedoeling de opleiding een eigen identiteit te geven binnen het aanbod van ArtEZ. Omdat de omvang te klein is voor het inrichten van een eigen faculteit is besloten de opleiding Creative Writing organisatorisch onder te brengen bij de faculteit Art & Design. Er wordt echter expliciet gekozen voor een opleiding met een eigen opleidingsprofiel, zelfstandige propedeuse, een eigen uitwerking van de gezamenlijke Onderwijs- en Examenregeling en een zelfstandige werkveldcommissie.

Alle opleidingen van ArtEZ zijn in de afgelopen jaren positief geaccrediteerd. Hieruit blijkt dat het niveau van de opleidingen en de voorzieningen goed is. Hierdoor is het mogelijk om de nieuwe

---

[42] www.artez.nl

opleiding op korte termijn rendabel te maken voor een kleine groep van 12 – 16 studenten per jaar en worden de huidige kapitaalintensieve onderwijsvoorzieningen nog beter benut. [43]

2.2.b Kansen voor de nieuwe opleiding

De bacheloropleiding Creative Writing kan als onderdeel van ArtEZ profiteren van de nabijheid van de diverse opleidingen en afdelingen van de faculteit Art & Design, de faculteit Bouwkunst, de faculteit Muziek en de faculteit Theater. Zo zijn er allerlei projecten denkbaar met bijvoorbeeld de Popacademie, de studierichting Stories and Design of de masteropleiding Typografie. ArtEZ werkt met een major-minor structuur waardoor deze samenwerkingskansen ook daadwerkelijk benut zullen worden.

Inhoudelijk profiteert de nieuwe opleiding van de ArtEZ-cultuur die zich kenmerkt door interdisciplinariteit, regionale en maatschappelijke betrokkenheid, landelijke uitstraling en professionaliteit. Ook zijn er wekelijks voorstellingen, exposities, debatten en projecten.

Organisatorisch vindt de nieuwe opleiding direct aansluiting bij de bestaande voorzieningen op het gebied van communicatie, ICT, faciliteiten en P&O. Tevens beschikt ArtEZ over een mediatheek voor alle disciplines.

Daarnaast profiteert de nieuwe opleiding van projecten en inhoudelijke initiatieven die reeds bij ArtEZ aanwezig zijn, en van het bestaande relatienetwerk. Bijvoorbeeld:

Binnen ArtEZ:

- dAcapo, het Studium Generale van ArtEZ. Dit biedt mogelijkheden voor interdisciplinaire projecten en lezingenreeksen.
- ArtEZ Press is de uitgeverij van ArtEZ hogeschool voor de kunsten. Met het publiceren van boeken geeft ArtEZ Press een impuls aan onderzoek en theorievorming binnen de verschillende disciplines van het kunstonderwijs. Met deze publicaties wordt aanwezige kennis en kunde in kunst, cultuur en onderwijs getoond. Niet alleen worden boeken uitgegeven die zinvol zijn voor eigen studenten en docenten, maar ook voor andere kunstopleidingen in binnen- en buitenland, kunstenaars, beleidsmakers en andere partijen in de culturele sector. Bovendien zijn de publicaties van ArtEZ Press ook bestemd voor iedereen die geïnteresseerd is in kunst en cultuur. ArtEZ Press kan voor de opleiding Creative Writing onder andere van betekenis zijn voor het uitgeven van het 'literaire periodiek' (zie programma) en eventuele afstudeerproducten van studenten.
- Het Art Business Centre (ABC) van ArtEZ stelt zich ten doel het ondernemerschap bij studenten te stimuleren. Tot de werkzaamheden van het Art Business Centre hoort de bemiddeling tussen vraag uit de markt naar producten van ArtEZ en het aanbod van studenten en jonge beroepsbeoefenaars. ABC legt een directe lijn met de vraag naar literaire producten in het bijzonder non-fictie.

---

[43] Financieel overzicht opleiding Creative Writing ArtEZ. Zie bijlage 19.

- ArtEZ heeft vier lectoraten, te weten het lectoraat theorie in de kunsten, het lectoraat modevormgeving, het lectoraat kunsteducatie en het lectoraat kunst, cultuur en economie (laatste in samenwerking met de Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN)).
- Uit het lectoraat kunst, cultuur en economie is het ARCCI ontstaan, het Arnhem Centre for Creative Economy and Innovation. Lector Dany Jacobs kan de studenten nieuwe perspectieven bieden op innovatie, klantgerichtheid, creativiteit en economie. Ook hier kunnen studenten onderzoeksonderwerpen direct ontleen aan de praktijk.

Relatienetwerk ArtEZ:

- ArtEZ werkt al jarenlang samen met partners in Arnhem en daarbuiten, zoals Literair Productiehuis Wintertuin, Stichting Kunst en Cultuur Gelderland, landelijke en regionale podia, zoals de diverse schouwburgen en concertzalen, grote en kleine podia die variëren van klassieke tot poppodia musea, galeries etc. Dit levert een boeiend klimaat op voor studenten in de steden en vele interessante stageplekken.
- De opleiding Creative Writing zal aansluiten op de bestaande keten in de letteren, en intensief samenwerking en uitwisseling zoeken met uitgeverijen, tijdschriften en kranten, podia, literaire instellingen en productiehuizen. Netwerkvorming in de literaire cultuur en kennis van de literaire praktijk is een kans voor zowel de opleiding als voor de samenwerkingspartners in de keten van de literatuur.

2.2.c Kansen voor ArtEZ

ArtEZ stelt zich ten doel om kunstenaars op het hoogste niveau op te leiden. Zij ziet de behoefte in het werkveld naar opgeleide literaire schrijvers en kan door het starten van de opleiding Creative Writing tegemoetkomen aan deze behoefte en haar aanbod verder uitbreiden. Hierdoor ontstaat er meer kans op een inspirerend klimaat voor studenten en de mogelijkheid voor studenten om hun artistieke inzichten en vaardigheden indien gewenst op interdisciplinaire wijze te ontwikkelen. De omgeving die ArtEZ biedt is een inspiratiebron voor nieuwe en vernieuwende kunst en biedt resultaten in de vorm van interdisciplinaire projecten.

Eén van de speerpunten van het beleid van ArtEZ is het verder uitbreiden van haar contacten in de steden en de regio's voor het vergroten van een inspirerende omgeving voor studenten. Het plaatsen van deze opleiding in een wisselwerking met het middensegment en het werkveld geeft extra impulsen aan dat beleid. [44]

Samenvattend

De nieuwe bacheloropleiding Creative Writing is de enige opleiding in Nederland met de doelstelling schrijvers op te leiden die als kunstenaar zijn opgeleid in het schrijven van fictie en literaire non-fictie en verdringt daarmee geen andere opleiding. Hiermee vult de opleiding een lacune voor de ontwikkeling van nieuwe literaire talenten.

---

[44] Strategisch beleidsplan ArtEZ 2006 – 2009. Zie bijlage 9.

Tijdens de ontwikkeling en uitwerking van het plan om de opleiding Creative Writing bij ArtEZ te starten is er een basis gelegd voor mogelijke toekomstige samenwerking binnen en buiten het kunstonderwijs op hbo en universitair niveau, waardoor aanwezige capaciteit optimaal wordt ingezet en talent wordt gestimuleerd.

De opleiding is onderdeel van ArtEZ hogeschool voor de kunsten. Door die inbedding kan de opleiding met een kleine investering veel resultaat bereiken in een optimaal gebruik van de voorzieningen en een uitstralend effect op andere opleidingen en de regio. Tevens biedt dit studenten de mogelijkheid om de eigen talenten optimaal te ontwikkelen en kan er samenwerking gezocht worden met andere disciplines.

2.3 Inbedding in (regionale) kennisinfrastructuur

De nieuwe bacheloropleiding Creative Writing is de enige geaccrediteerde opleiding met het doel literaire schrijvers op te leiden. Zij biedt nieuwe studenten de mogelijkheid zich gespecialiseerd te ontwikkelen als (kunstenaar) in het schrijven van fictie en literaire non-fictie voor de huidige Nederlandse samenleving. ArtEZ bedient met deze opleiding de hele markt, voor wat betreft instroom (belangstelling bij potentiële studenten) en uitstroom (werkveldbehoefte).

De opleiding Creative Writing heeft als onderdeel van ArtEZ hogeschool voor de kunsten direct aansluiting op bestaande samenwerkingsverbanden met de Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN) en met de Radboud Universiteit (RU) in Nijmegen. Daarnaast heeft de opleiding aansluiting bij de kennisinfrastructuur die bestaat in het omringende werkveld bij regionale, landelijke en internationale podia, werkplaatsen, fondsen en instellingen.

2.3.a. Instroom, rendement en bedrijfsmatige aspecten

De instroom bestaat uit afgestudeerden havo/vwo/mbo-4 op basis van selectie. Het onderzoek *Creative Writing* van Literair Productiehuis Wintertuin geeft de volgende aanwijzingen:

"Het is moeilijk aan te geven hoeveel studenten zich zouden aanmelden voor een volwaardige schrijfopleiding. Dat er grote behoefte bestaat, hebben we geconstateerd. Bij de opleiding toneelschrijven aan de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht, 'School of Writing', melden zich jaarlijks gemiddeld 120 personen aan. Hiervan worden er na selectie 16 studenten toegelaten. Aan de Gerrit Rietveldacademie zijn dat er 15. Beide opleidingen hanteren redelijk algemene selectiecriteria. Men zoekt met name naar karaktereigenschappen bij de student als het vermogen om samen te werken, nieuwsgierigheid en ontvankelijkheid. Bij de HKU worden de studenten in groepen van ongeveer 10 studenten in twee weekenden aan het werk gezet met schrijfoopdrachten en opdrachten rondom herschrijven, redigeren en het verwerken van feedback." [45]

Uit interviews met docenten en studenten tijdens het onderzoek van de Wintertuin is gebleken dat enkele studenten van met name de Rietveldacademie liever een volwaardige schrijfopleiding waren gaan volgen, om vanuit de disciplinaire vaardigheden de interdisciplinaire samenwerking te zoeken. In het onderzoek wordt op basis van de interviews en de mening van experts een schatting gemaakt van het aantal geïnteresseerden dat uitkomt op ongeveer 100 geïnteresseerden. Gezien het belang van kwaliteit en de zwaarte van de beoogde selectie is er voor gekozen om de opleiding in te richten voor maximaal 40 studenten en in het eerste jaar 12 – 16 studenten toe te laten.

---

[45] B. Geurts van Kessel, F. Tazelaar, *Creative Writing*, 2008. Zie bijlage 1.

De opleiding wil een selectie aan de poort organiseren, gericht op het onderzoeken van het literaire talent. Het rendement zal minimaal gelijk zijn aan het rendement van bestaande bacheloropleidingen in de kunsten.

De bedrijfsmatige aspecten zijn samengevat in de bijlage Financieel overzicht. [46]

2.3.b. Verbinding met het werkveld

ArtEZ heeft voor het starten van de bacheloropleiding Creative Writing samenwerking gezocht met Literair Productiehuis Wintertuin. Dit productiehuis is opgenomen in de Landelijke Basisinfrastructuur van het ministerie OCW en is een belangrijke schakel voor ArtEZ met het werkveld van de schrijvers, uitgevers, het literaire middensegment en de literaire en interdisciplinaire festivals. Het productiehuis, dat tevens het grootste Nederlandse literatuurfestival organiseert, beschikt over een groot netwerk met alle denkbare spelers in het literaire veld.

In samenspraak met de Wintertuin heeft ArtEZ een projectgroep samengesteld voor de ontwikkeling van het opleidingsprofiel, de competenties en het leerplan. Daarnaast heeft ArtEZ een werkveldcommissie opgericht.

De projectgroep bestaat uit:

- Bert van Beek, filosoof
- Luc Corstens, onderwijskundig beleidsmedewerker ArtEZ
- Marcel de Groen, extern projectleider
- Erik Lindner, dichter, recensent, publicist, docent schrijven
- Frank Tazelaar, directeur Literair Productiehuis Wintertuin
- Thomas Verbogt, schrijver publicist, docent schrijven
- Monique Warnier, kunsthistorica en programmamaker

De werkveldcommissie bestaat uit:

- Gerlien van Dalen, directeur Stichting Lezen
- Lisa Kuitert, hoogleraar boekwetenschap UvA, coördinator master redacteur/editor
- Paul Sars, hoogleraar/decaan letterenfaculteit Radboud Universiteit Nijmegen
- Paul Sebes, literair agent
- Annemieke Gerrist, schrijver en beeldend kunstenaar, alumnaus opleiding Beeld en Taal
- Jasper Henderson, redacteur en uitgever
- Michael Vandebril, redacteur Letterenhuis Antwerpen

---

[46] Financieel overzicht opleiding Creative Writing ArtEZ. Zie bijlage 19.

Een belangrijke rol in de contacten met het werkveld speelt de werkveldcommissie. Zij toetsen niet alleen de plannen op inhoud, belang en realiteitszin, maar bieden ook mogelijkheden bij het vinden van mogelijke samenwerkingspartners voor de opleiding. De opleiding zal twee keer per jaar vergaderen met de werkveldcommissie. Daarnaast zal de opleiding via het bestaande netwerk van ArtEZ en de werkgroep regelmatig contact houden met branche- en sectorinstituten, podia, festivals en productiehuizen in Nederland en daarbuiten.

Het onderzoek van de Wintertuin heeft ook een lijst opgeleverd van mogelijke docenten aan de opleiding. Voor het aantrekken van docenten voor de opleiding wordt het ArtEZ-personeelsbeleid gevolgd. Dit gaat uit van kleine tijdelijke dienstverbanden met docenten die ook een uitvoerende praktijk in de kunsten hebben. [47]

2.3.c. Creative Writing in de regio Arnhem/Nijmegen

Zowel de provincie Gelderland, als de gemeenten Nijmegen en Arnhem hechten veel belang aan de letterendisdiscipline. In de provinciale cultuurnota is een uitgebreide letterenparagraaf opgenomen en de provinciale inspanning op het gebied van de letteren is groot. De gemeente Nijmegen heeft in haar cultuurvisie de letteren als speerpunt opgenomen, en de gemeente Arnhem beschrijft het literaire middensegment als belangrijk onderdeel van het stedelijk productieklimaat. Beide steden ondersteunen het literaire klimaat in de regio middels subsidies en prijzen.

Het literaire klimaat in deze regio is dan ook sterk ontwikkeld. Er is een reeks toonaangevende, vooruitstrevende literaire festivals en evenementen (festival de Wintertuin Nijmegen, Onbederflijk Vers Nijmegen, Literatuurfestival Arnhem, Johnny van Doornmemorial Arnhem, Frans Kellendonk-lezing Nijmegen); er zijn belangrijke literaire uitgeverijen als Vantilt en BnMuitgevers. Met Parmentier en Op Ruwe Planken kent de regio twee landelijk erkende literaire tijdschriften. Daarnaast is er op literair gebied veel samenwerking met de literaturburo's in Nord Rein Westfalen en het Ruhrgebied. Projecten als Connected-Poetry (Nijmegen/Düsseldorf), de literarische Sommer (Venlo/Mönchengladbach) en Sprachwasserfall in Essen zijn hier voorbeelden van.

Zowel bij ArtEZ als bij de gemeenten Arnhem en Nijmegen zijn synergie, internationale samenwerking en innovatie belangrijke onderwerpen. In oktober 2008 presenteerde het Knooppunt Arnhem Nijmegen de publicatie *Arts meets Science*, waarin de bijzondere positie van de stadsregio tussen Randstad, Ruhrgebied en Vlaamse Ruit wordt beschreven. Het opleidingsniveau is hoog en er is een hoge concentratie aan mensen die werkzaam zijn in creatieve beroepen (Arnhem 1/4, Nijmegen 1/3 van de beroepsbevolking). In die omgeving zal een opleiding als de bacheloropleiding Creative Writing veel aanknopingspunten vinden voor uitwisseling en kennisdeling. Samenwerking met de lokale literair/culturele partners (zie par.

---

[47] B. Geurts van Kessel, F. Tazelaar, *Creative Writing*, 2008. Zie bijlage 1.

2.3.d.) brengt de ervaring van die partners in de opleiding, en stelt omgekeerd die partners in staat om in contact te treden met de ideeën van de jongste generatie schrijvers. [48]

2.3.d. Concrete contacten voor opleidingsactiviteiten in de regio en in Nederland

In de directe omgeving van Arnhem heeft de opleiding ontwikkelafspraken met onder meer:

Regio

Literair productiehuis Wintertuin	Arnhem / Nijmegen
Festival Onbederflijk Vers	Nijmegen
Schrijversplatform Arnhem	Arnhem
Debatafdeling artplex Lux	Nijmegen
Showroom Arnhem	Arnhem
Centrum voor (landschaps)architectuur en stedenbouw Arnhem (CASA)	Arnhem
Ontwerpersplatform Arnhem (OPA)	Arnhem
Academisch schrijfcentrum Radboud Universiteit	Nijmegen
Generale Oost	Arnhem
Literair tijdschrift Op Ruwe Planken	Nijmegen
Knooppunt Jonge makers	Arnhem
Stichting Kunst en Cultuur Gelderland	Arnhem

Landelijk / internationaal

Diverse literaire en multidisciplinaire festivals en evenementen zoals:

Lowlands, Oerol, Noorderzon, Crossing Border, Poetry International, GDMW, De Nachten, Felix Poetry, Zomerzinnen, Literarische Sommer.

Debatcentra en literaire programmering zoals Arminius (Rotterdam), BrabantBalie (Tilburg), De Rode Hoed (Amsterdam), Debatcentrum Waag (Groningen), DwarsDiep (Groningen), Felix Meritis (Amsterdam), LOKAAL (Rotterdam), LUX (Nijmegen), Soeterbeeck Programma (Nijmegen), TUMULT (Utrecht), Zaal de Unie (Rotterdam).

Daarbij is ook gesproken over samenwerking voor wat betreft stages en opdrachten.

Samenvattend

De bacheloropleiding Creative Writing is goed ingebed in de onderwijs- en kennisinfrastructuur van Arnhem en omgeving en Nederland als geheel. De opleiding richt zich op de hele Nederlandse markt. Zij kiest voor een opleiding die per jaar 12 – 16 studenten toe laat en waarvan te verwachten is dat er per jaar gemiddeld 10 - 12 studenten afstuderen als schrijver. ArtEZ heeft sterke banden met het werkveld, zowel nationaal als regionaal. Dit draagt voor alle partijen bij aan de versterking van de kennisontwikkeling en van de infrastructuur.

---

[48] A. van Triest, *Arts Meets Science* p. 160: "The HAN University of Applied Sciences, The ArtEZ Institute of the Arts and the Radboud University are not only the custodians of technology and institutes for transferring knowledge but they also symbolise the heart of the innovation potential of the Arnhem Nijmegen Region".

Conclusie

Om te voorkomen dat onze literaire cultuur aansluiting verliest bij deze mondiale ontwikkelingen en om de kansen die uit deze ontwikkelingen voortkomen te benutten, is de opleiding Creative Writing noodzakelijk.

Op grond van de wet op het Hoger Onderwijs beoordeelt de minister de doelmatigheid van nieuwe opleidingen die hogescholen willen starten. De criteria hiervoor zijn vastgelegd in de Beleidsregel Doelmatigheid Hoger Onderwijs. Deze aanvraag toont aan de bacheloropleiding Creative Writing, die ArtEZ hogeschool voor de kunsten wil starten, voldoet aan deze criteria.

In de aanvraag worden de volgende, relevante ontwikkelingen gesignaleerd: een verschuiving van enkelvoudige naar meervoudige geletterdheid; het ontstaan van e-cultuur; en veranderingen in de keten van de letterendiscipline.

In tegenstelling tot de praktijk in met name de Angelsaksische wereld, deed in Nederland lang de mythe opgeld dat je geen schrijver kunt worden door opleiding, maar dat je schrijver bent. De beschreven ontwikkelingen ontmaskeren deze stelling als achterhaald: **er is aantoonbaar behoefte aan een opleiding die de maatschappij startbekwame schrijvers biedt.**

Deze schrijvers zijn professioneel voorbereid op beroepsuitoefening in een wereld vol nieuwe opgaven, zoals omgaan met e-cultuur, mediawijsheid en meervoudige geletterdheid. Van deze multigeletterde makers van literaire producten zal een krachtige leesimpuls uitgaan, die bijdraagt aan het cultureel burgerschap van de jongere generaties, die steeds meer gewoon zijn aan crossmediale en interdisciplinaire kunstuitingen. **Het belang van de bijdrage van de opleiding aan de Nederlandse kennissamenleving is relevant.**

De bacheloropleiding Creative Writing levert een bijdrage aan de behoefte van de rijksoverheid en draagt aantoonbaar bij aan de volgende beleidsthema's: het stimuleren van een professionele en pluriforme literaire cultuur; het bijdragen aan excellentie, het stimuleren van mediawijsheid; het inspelen op de ontstane e-cultuur; en het bijdragen aan cultureel burgerschap.

Uit de aanvraag en de bijlagen blijkt dat de opleiding Creative Writing uniek is in Nederland, en geen van de bestaande opleidingen verdringt. Er is verkenning gedaan naar diverse samenwerkingsmogelijkheden: binnen het kunstonderwijs en met de Universiteiten: **de benutting van de bestaande capaciteit wordt met de komst van deze opleiding verbeterd.**

De bacheloropleiding Creative Writing is tot slot goed ingebed in de onderwijs- en kennisinfrastructuur van Arnhem en omgeving en Nederland als geheel. De opleiding richt zich op de hele Nederlandse markt. Zij kiest voor een opleiding die per jaar 12 – 16 studenten toe laat en waarvan te verwachten is dat er per jaar gemiddeld 10 - 12 studenten afstuderen als schrijver. ArtEZ heeft sterke banden met het werkveld, zowel nationaal als regionaal. **De nieuwe opleiding draagt voor alle partijen bij aan de versterking van de kennisontwikkeling en infrastructuur.**